

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ELHÚNYT TAGJAI FÖLÖTT TARTOTT
EMLÉKBESZÉDEK.

SZERKESZTI A FŐTITKÁR.

XXI. KÖTET. — 20. SZÁM.

MAGYARY GÉZA R. TAG
EMLÉKEZETE.

ÍRTA
VINKLER JÁNOS
L. TAG.

(FELOLVASTA A M. T. AKADÉMIÁNAK 1932. ÉVI JÚNIUS HÓ 19-ÉN
TARTOTT ÖSSZES ÜLÉSÉN.)

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1933.

Pápa, 1933 Főiskolai könyvnyomda. (Felelős vezető Nánik Pál.)

Magyary Géza emlékezete.

Irta : Vinkler János I. tag.

Öt éve immár, hogy Magyary Gézát 1928. október 11-én a budapesti egyetem előcsarnokából a kerepesi-úti temetőbe örök pihenőjére kísértük.¹ Nagy idő, ha az emlékkállítás kötelességének értékmérőjéről nézzük, de szinte alig múló pillanat, ha a tanítvány hálájának s az atyai jóindulat és barátság melegének soha el nem muló erővilágából szemléljük. Nem tudtam tőle búcsuzni. Kegyelettel állok ugyan koporsója, vagy zarándokként sirja mellett, de úgy érzem, él, köztünk van, csak beszélni kell vele.

Ő nem a mának, nem önmagának, de nemzetének, nemzete jövőjének élt s élete a legtisztább eszme, a legnemesebb idea szolgálata és megélése volt. Korának világképében élt, de arról a maga bensejéből alakuló rendszert formált.

Minden gondolatából, minden mondatából sugárzik a meggyőződés, hogy »az ideák reális gyökere az életben nyilvánuló valóság.«² E mellett érezte, hogy a lelkében felsorakozó ideák közül egynek vezető szerephez kell jutnia, amelyet mint központi ideát, mint eszmét, szükségszerűen követni kell, mert »minden rendszer merőben teleológikus

¹ Magyary Géza 1863-ban Alsólócon született. Középiskolai tanulmányait a nagyszombati érseki főgimnáziumban (1874—1882.), az egyetemet Budapesten végezte (1882—1886.). Két évet töltött joggyakorlaton mint ügyvédjelölt, illetve mint budapesti kir. törvényszéki joggyakornok (1887—1889.). 1890-ben kecskeméti, 1893-ban nagyváradai jogakadémiai tanár, s 1905-től kezdve budapesti egyetemi tanár.

² *Bartók György*: Az „Eszme“ filozófiai vizsgálata. Akad. Ért. 1930. III. 9. sz. 13. old.

alakulat«,³ mely míg egyfelől szabályozásra szorul, addig másrésztől ez a szabályozás csak az eszme által történhetik.

Tudja, ha életéből hiányzik az eszme, s cselekvéseit nem ez vezeti, ismeretének nem lehet összefogó rendszere, s tevékenységének minden eredménye csupán efemer jellegű résztudás volna anélkül, hogy azok bármelyike is közelebb vinne az igazság felismeréséhez; illetve tudja, hogy »ha nem tesszük tudományos vizsgálódás tárgyává az igazság természetét, s az abból folyó gondolkodási és kutatási szabályokat, a szaktudomány minden lépése öntudatlanul történik«...⁴

Egész egyéniségét maradék nélkül adta át a maga eszméjének, hogy cselekvéseiben az a maga irányító és szabályozó erejével fenntartás nélkül részt vehessen és a legragnásabban kifejezésre juthasson.

Gyöngé fizikuma a leggyöngébb széltől is óvást igényel. Mentől kizárólagosabbnak véli ez irányú önismeretét, annál nagyobb lelki erővel tartja távol magától az élethalandóság gondolatát, s annál nagyobb lelki erővel fejleszti önmagában az ember azon előjogát, hogy a legdrágábbat és a legjobbbat, ami neki adatik, a mulandóságtól megóvja.

Ha tudja is, hogy a filozófiai antropológia szerint az ő lelke is az érzékiség és a szellem között foglal helyet, annak az érzékiséggel szemben elsősorban ellenőrzési jogot ad, hogy lelke, a szellem törvényeinek engedelmeskedve, a mulandóságot meghaladó értékeket termelhesse. Így válik a gyöngé fizikum kizárólagosnak hitt ismerete a lelki erő intenzitásának és munkakészségének fokozójává. És Magyary Géza minden pillanatot maradék nélkül cselekvésre használt.

Szinte az elhivatottság gondolata látszik fáradhatatlan tevékenységében. Az élet az ő részére maradék nélküli állandó köteletségterjesítés volt.

³ Bartók, i. m. 1. old.

⁴ Pauler Ákos: Bevezetés a filozófiába. Budapest, Kőr. M. Egyetemi nyomda, 1933. 5—6. 1.

Aránylag rövid, 65 éves, életének munkássága három korszakot mutat: a kereskedelmi jog, a polgári perjog és a nemzetközi jog tudományának a művelését.

Mi volt az a vezérlő eszme, melynek átadottságában részére ez a fokozatos felfejlődés lehetővé vált? Mert előre kell bocsátanunk, hogy Magyary Gézáról föl sem lehet tételezni, hogy cselekvéseiben ad hoc értékű megfontolások vezették volna. De viszont éreznünk kell, ha munkásságának széles terjedelmét nézzük, s abban egy központilag reguláló eszmét keresünk, hogy szinte lehetetlenre vállalkozunk. Mert a tudomány mindhárom síkján egészet alkotott. Vajjon egyáltalán lehetséges-e ily módon egyetlen eszme harmónikusan konstituáló erejének a jelenlétét megállapítanunk? A válasz elvileg nem kétséges, de ha mégis annak, a Magyary Géza lelkében kiélt, formáját nem vetítetők ki hozzá méltóan, az a mi gyöngeségünk terhére írassék.

Munkásságának első korszaka a kereskedelmi jog művelése. Az ebben a korszakban kiemelkedő munkája a »Kiadói ügyletről« szóló terjedelmes monografia.⁵ Mikor ezen dolgozatában a kiadói és szerzői jogot, mint a modern jogrendszerek saját szerű új intézményeit jelöli meg, álláspontjának igazolására széleskörű történeti kutatással felel. Az ókorban az írói művekre vonatkozó jogviszonyok önálló rendezést nem nyertek, mondja, mert »ahol a haszonhajtó foglalkozás általában megvetett foglalkozásnak tekintetett, nem lehetett várni azt, hogy a szellemi foglalkozást, mint a közügyekkel való foglalkozás mellett szabad emberhez egyedül méltót, haszonhajtónak elismerjék« (4. old.). A középkorban a rendezés hiányát már nemcsak a haszonúzó foglalkozás megvetettségében, hanem a csekélyebb műveltségben és a másolatok elkészítésének költségességében látja. (5. old.) A privilégiumok alkalmasak ugyan a középkor végén és a reformáció elején a munkát, mint dolgot és a benne levő szellemi tartalmat öntudatos elválasztáshoz vinni és külön-külön önálló ér-

⁵ A kiadói ügylet. Budapest, Grill, 1893. 134. old.

tékelésre emelni, más szóval mindkét irányban védelmet nyújtani, de a privilégium csak a szellemi tartalomra vonatkozott, mert a dolog feletti jog védelmére elégségesnek látták a közönséges magánjogi védelmet. Mellékes, hogy a privilégiumok a kiadót nem voltak elég alkalmasak megvédeni. A lényeg ugyanis az, hogy amikor a privilégium helyébe folytatólag más védelmi eszközöket kerestek, s ezt egy általános szabályban vélték feltalálni, a cél nem az volt, »hogy valakinek egy mű létesítése körül kifejtett szellemi tevékenysége nyerjen védelmet, hanem hogy senkitől se vonassék el az általa kiadott mű szellemi tartalmából huzható haszon« (8. old.). De láthatólag még mindig nincs a szerző sehol. A jogvédelem alapja még mindig csak a kiadót illető kizárólagos jog, mert ő a művet korábban adta ki, mint más. A helyes irány akkor jelentkezik, mikor kezdik belátni, hogy a jogvédelmi alap tulajdonképpen abban áll, hogy *a kiadó a művet a szerzőtől megszerezte*. A mai törvényhozásokban is uralkodónak mondható ezen elv folytán többé nem a kiadó, hanem a szerző személye áll előtérben: a mű szellemi tartalma feletti kizárólagos jog nem a kiadónak, hanem a szerzőnek van biztosítva (9. old.), s a kiadó csak annyiban tarthat arra igényt, amennyiben azt a szerzőtől megszerezte. Ennek a felfogásnak első nyomaival az 1685. évi október 25-iki szász választófejedelmi rendeletben találkozunk.

A kiadó és szerző közötti viszony történeti alakulásának ezen bemutatásával talán fölöslegesen vettem igénybe a Tekintetes Akadémia figyelmét. De ha közelebbről nézzük Magyary Gézának ezt az első munkájának bevezetőjében található vázlatos gondolatmenetét, első pillanatra feltűnik, hogy ebben a magyar nemes ifjú állítja be önmagát az ősiség védelmét nem élvező új világképbe. Az eddig a közügyekkel foglalkozó nobile officialis magyar ifjúság méltó elhelyezkedése a jövőben a szellemi tevékenység területén, elsősorban a tudományos működésben van. Új világ, új ismereteket szomjúhozó élet, mely csak akkor lehet a mienk, csak akkor lehet magyar, ha az a magyar

szellem alkotása, ha abban a magyar szellem alakítja ki önmagát.

A műveltség hiánya, meggyőződése szerint, láthatólag, gátló, jelenléte viszont konstituáló és reguláló tényező a jogintézmények alakulásánál. Amikor ugyanis a közép-kor kultúrhiányát egyik fő akadályként állítja oda a szellemi élet nyilvánulásainak jogtárgyakként való elismerésével szemben, nem lehet kétséges, hogy álláspontja szerint a műveltség pozitív jelenléte viszont konstituáló erőt képvisel.

Ha Magyary Géza lelkét már ekkor új érték, sőt új értékek alakulásának és megismerésének a gondolata foglalkoztatja, s azok jogi releválása céljából az állam jogalkotó hatalmára gondol, bizonyos, hogy ebben a lélekben már ekkor felrajzolódik az állam végső céljáról egy ideálszerkezet, mely folytatólag egy határozott értékelő álláspontot, mint alapot tételez fel,⁶ hogy az új érték egyáltalán felismerhető és rendszerezhető legyen.

Meggyőződéssel tanítja, hogy »valamely szellemi mű tartalmának önálló jogtárgyként való elismerése« (1. old.), s a szerzőt az afölött illető rendelkezési jognak a szabályozása »oly magasfokú műveltséget« (1. old.), s »az egyéni érvényesülés jogi oltalmának« (2. old.) oly magas fokát jelenti, melyhez csak a modern kor és annak a jogrendszerei jutottak és juthattak el.

A jogtudomány egy rész kérdését mindjárt a kezdet kezdetén egy, az ő lelkét uraló eszme birtokából nézi. És a műveltség hangsúlyozott kiemelése arra mutat, hogy tevékenységében, tudományos kutatásában az a kérdés foglalkoztatja, minő értékrendszer obiectiválódik és minő értékrendszernek kell obiectávilódnia egy kultúrnemzet jogrendjében, s tovább hogyan obiectiválja magát a magyar szellem a magyar jogrendszerben.

A jog fogalma sokféle árnyalatban jelentkezhetik, de az bizonyos, hogy a jog mélyén mindig erkölcsi értékek-

⁶ V. ö. *Kornis Gyula*: Az államcélok elmélete és a kulturpolitika. Akad. Ért. 1931. 9. old.

nek kell lenniök. S ha így »az állam első és mindig legfőbb jegyében«, nevezetesen a jogszabályokkal formált jogrendben az erkölcsi értékeket nem nélkülözheti, akkor az állam és a jog, illetve a jog alkalmazója, az igazságosság értékelésénél nem divergálhatnak.⁷

Magyary Géza a jogállam fogalmának gondolkörében él, a liberálizmus világvégében az egyéni érvényesülés híve. Saját kora adottságának realis talaján áll, de lelkében a kultúrállam rajzolódik fel, melyben az abszolút értékek rendszere, »a jónak, igaznak, szépségnek, isteninek értékei« keresnek az erkölcsben és jogban, a tudományban, művészetben és vallásban megvalósulási formákat.⁸

Segíti lelki világának kialakításában, az eszme erejének öntudatos kifejlődésében, az a helyesen felismert elvi alap, hogy nevezetesen: minél több és magasabb fokú érdeket relevál és nyújt egyúttal ahhoz jogvédelmet egy jogrendszer, az a jogrendszer annál tökéletesebb (3. old.). Nem nehéz elgondolni, hogy ha egy alapjában jelentéktelen részkérdésnek, a kiadói és szerzői jognak a kutatásánál is a kultúrállam eszméjébe torkolló részideából indul ki, milyen tisztán határolódik el folytatólag (13. és köv. old.) abban a munkában a két jogintézmény egymástól. Valóságos üdülés a mindig egyirányból szabályozott, lépcsőzetesen felépített gondolatainak az olvasása. Gondolatmenete szinte igazolása a filozófia azon tanításának, hogy »a szellem talaján minden halkan magától szabadon nő, erőszakkal bensőleg semmi sem fejleszthető.«⁹

A szerzői jogot kizárja a tulajdonjog fogalmi köréből, mert »a tulajdonjog csak dolgokban állhat fenn, s nem más javakon« (13. old.). De ha az nem is tulajdonjog, mint ahogyan másutt mondja, az mégis »valóságos magánjogi jellegű jogosítvány, melyben a szerzőnek az a *java* nyer *védelmet*, amely egy bizonyos *alakban* kifejezett *eszmében*« nyer értékelést. (14. old.) Ez a megállapítás ter-

⁷ V. ö. Kornis i. m. 16. old.

⁸ V. ö. Kornis i. m. 14. old.

⁹ V. ö. Kornis i. m. 19. old.

mészetszerűleg vonja maga után azt a tanítást, hogy a szerzői jog oltalmánál a tulajdonjogi keresetek nem nyerhetnek alkalmazást. Ugyanezt a kizáró következtetést alkalmazza továbbmenően a kiadói jog fogalmának a keresésénél is. Eredményei módot nyújtanak annak megállapítására, hogy a kiadói jog lényeges eleme a *jog gyakorlására vonatkozó kötelesség*. De ugyanezen eredmények alapján mód kínálkozik részére annak éles hangsúlyozására is, hogy *miután mindkét jogintézmény határozottan új értékeket relevál, teljesen fölösleges azokat a már eddig létező értékvédelmi formák közé szorítani*.

De talán legerősebb betekintést enged nemes lelki világába boldogult tagtársunk akkor, mikor a kiadói ügylet tárgyát, nevezetesen a szerzői művet, s az erre vonatkozó jogvédelem előfeltételeit vizsgálja. »A szerzői művek köre, melyekre kiadói ügylet köthető«, amint mondja, »sokkal tágabb, mint amelyekre a szerzői jog védelme kiterjed«. (76. old.) A szerzői művek fogalmának meghatározásánál ugyanis arról van szó, »mennyiben juttatnak kifejezésre oly szellemi tartalmat, mely egy, a jogi forgalomra alkalmas javat képez. Vannak irodalmi vagy művészeti alkotások, melyek, habár irodalmi vagy művészeti szempontból nagy értéket képviselnek is, mégse bírnak oly tartalommal, melyet a jog jogi tárgyként való elismerésre alkalmasnak tarthatna«. (79. old.) A szerzői műnek, ha jogtárgyként való elismerésre igényt tart, két kellékkel kell bírnia: »az egyik a tartalom, a másik az alak. Csak bizonyos tartalommal bíró eszmék, ha bizonyos alakban vannak kifejezve, esnek a szerzői mű fogalma alá«. A tartalmat és az alakot pedig meghatározza a cél, »amelyre való tekintetből a szellemi termékek jogi védelemben részesülnek. A szellemi termelés csak akkor részesül védelemben, ha az a közönségre tanító, nemesítő, azaz szellem- és erkölcsfejlesztő hatással bír«. Eleve kizártnak azonban a jogvédelemből a szerzői mű csak akkor tekinthető, ha ezzel a céllal szöges ellentétben áll. De nem zárja ki a jogvédelmet a cél megvalósítására vonatkozó alkalmatlanság. Úgy hogy míg a szerzői mű irodalmi minősége ilyképen relatív ér-

ték szerint, addig annak a jogvédelemre vonatkozó feltétele objektív érték szerint határozatit meg. (80. old.)

Láthatólag egy határozott eszmétől formált szellemvilág bontakozik ki minden gondolatából: a jogintézményekben jelentkező értékrendszer tökélyét a kultúra érték-mérőjével nézi. Az egyik fogyatékosága a másik hiányosságát is mutatja és megfordítva.

De még jobban bontakozik ki elvi álláspontja, ha figyelembe vesszük tovább azt a tanítását, hogy »a szellemi alkotás lényegét nem a kifejezett eszme ujdonságában, hanem a kifejezési mód egyéni voltában kell keresni« (83. old.). Ebben a tanításban ugyanis látszólag ellentmondás van. Mert egy eszme hatása alatt alakuló szellem szükségkép rendelkezik konstituáló erővel, s ez alapon első pillanatra alig érhető, miért kell a gondolatoknak csupán új formában való jelentkezését is szerzői műnek tekintenünk. Nem szabad azonban elfelednünk, hogy az eszme nemcsak konstituáló, de reguláló ereje is van. Úgy hogy a látszólagos ellentét hamar eltűnik, s annál élénkebben vetíti ki a tanítás azt az elvi álláspontot, hogy egy vezető eszme uralkodó ereje nélkül a jelentkező egyéni érdek felismerése, s a jogvédelem szempontjából való értékelése alig lehetséges. A kultúra az abszolút értékek rendszere lévén, abban egyetlen érdek sem maradhat mérlegelés nélkül, ha a gondolat egyébként csupán új formában való jelentkezéssel mutat is új érdeket.

De ha megint folytatólag adott tanításából azt nézzük, hogy a szerzői jog védelmére vonatkozó objektív álláspontja mellett minő okok zárják ki a szerzői műveket a jogi forgalomból, más szóval valamely szerzői mű tárgyában igénybevett jogvédelem mikor nem vezethet pozitív eredményre, a kizáró okok között a szerzői mű erkölcstelen tartalma szerepel a leghatározottabban. (84. s köv. old.)

Magas követeléseket állított fel a szerzői mű tartalmával szemben elvileg, de mélyre szállott a védelem objektív feltételeit illetőleg. Ha a kultúra a szellem alkotása, s hatalom által ki nem kényszeríthető »szabad egyéni, sze-

mélyes tevékenység eredménye¹⁰, akkor nyilvánvaló, hogy Magyary Géza az erkölcsi korlátokkal szabadabbá tett individuum szárnyaló tevékenységének a lehetőségét és védelmét kutatta. A liberális világgép legnagyobb értékét szolgálta.

Igy volt és ilyen értelemben volt ő kora eszmevilágának is öntudatosan küzdő karaktere, s így rajzolódott fel lelkében tovább a kultúrállam ideálja.

Szabad cselekvéssel, de a pozitív erkölcsi korlátokkal védett ismeret felé törekvés, az abszolút értékek rendszerének minél tökéletesebb felépítését biztosító eszme erejében való hit objektiválódik tudományos igénnyel felépítő első monografiájában.

Van azonban az eszmétől regulált kutatási módszernek egy, talán megfelelően alig értékelhető veszélye: az eszme világitó fényén kívül eső tények könnyen értékelés nélkül maradnak. A veszély azonban még nem hiány, mert a totalitásból való szemlélet totalis látóképességet is jelent.

A kiadói ügylet megkötésénél s az abból származó jogok és köteleességek tárgyalásánál (74—134. old.) Magyary Géza figyelmét az élet legapróbb részjelenségei sem kerülnek ki. Nagy gyakorlati érzékkel látja és oldja meg az egymásután jelentkező problémákat. Igazolásaül annak, hogy gondolatait az élet adja, s egy végső eszmébe torkolló részideái minden jelentkező részérdek felismerésére is alkalmassá teszik. Minden gondolata az eleven étellel áll szoros kapcsolatban. Uralta a jelent, vagy talán ismerte és ismerni törekedett a jelent, hogy a fejlődés kapcsán eszméinek megnyerje a jövőt. A reális élet és az eszme kapcsolatát különösen hangsúlyoznunk kell, mert ez menti meg őt az egyoldalú dogmatizmustól, kizárólag az észnek való maradék nélküli átadottságtól, amely különösen későbbi munkásságát emeli maradandóvá.

A kiadói ügyletről írt monografiája mellett a kereskedelmi jog körében egy egész sor kitűnő értekezéssel gazdagította a kereskedelmi jog tudományát. De első pillanatra

¹⁰ Kornis i. m. 4. old.

szembetűnő, hogy ezek az értekezések a kereskedelmi társaságok és azok tagjainak, valamint képviselőinek jogi helyzetével, nemkülönben a vonatkozó jogvédelem kérdéseivel foglalkoznak. Legyen szabad itt a figyelmet csupán arra az értekezésre felhívunk, mely 1894-ben jelent meg a Jogtudományi Közlönyben, s amely a megelőző évben Franciaországban keresztülvitt kereskedelmi társasági reformot, illetve az abban észlelhető hiányokat tárgyalja. Ezen hiányok felsorolásából nála általában az a kívánság csendül ki, hogy a gazdasági élet ezen elsőrangú tényezőinek működése nemcsak a tagok, de a nyilvánosság ellenőrzése alatt történjék. A kísértetbe jutás lehetősége elimináltassék, hogy az erkölcsi korlátokkal szabaddá tett cselekvés annál intenzívebben érvényesülhessen: az egyéni szabadság addig, míg az individuum a pozitív erkölcs talaján áll, a gazdasági életben se korlátoztassék. Mentől erősebb az ellenőrzés, annál biztosabb az egyéni karakteralakulás, s főleg a kereskedelmi életben nélkülözhetetlen bizalom kifejlődése.

A kultúrállam, mint ideál mellett láthatólag, a jóléti állam fogalma sem ismeretlen előtte. Az egyén közigazdasági tevékenységének értékelését, s a megfelelő jogvédelem kutatását a tudomány épp oly szükségszerű feladatának tekinti, mint amilyen természetszerű kötelessége az államnak az egyéni jólét feltételeiről, s azok organizálásáról gondoskodni. Az ő ideális szellemvilágában nem fért meg az egyén tevékenységét *uraló* államhatalom, de megtúrte, sőt követelte az egyéni jólét feltételeinek organikus feltárását, hogy az abszolút értékek rendszerét kialakítani hivatott kultúrállam felfejlődését az egyén elégedetlensége, a társadalom diszharmóniája föl ne tartóztathassa. Az államhatalom érvényesülése azonban a jogrend biztosítása érdekében nem kívánja az egyéni szabadság absorbeálását, hanem ellenkezőleg: az eredményes közigazdasági tevékenység feltételeinek organikus felvázolásával és biztosításával annak mentül hatályosabb kifutási lehetőségét. Szabad egyéni tevékenység nélkül a közigazdasági életben sincs új értéktermelés, új értékelismerés. Pedig a kultúr-

állam abszolút értékrendszere tartalmilag is teljességre törekszik.¹¹ Az egyéni szabadság tisztelete nem jogosítja fel az államot, hogy polgárai egyéni jóléte felett napi-rendre térjen, de viszont nem is kötelezi, hogy hatalmát elsősorban a gazdasági értékelés síkján érvényesítse, s ezáltal jóléti vagy szociális állammá alakuljon, s tevékenységének a totalitásból mérhető célkitűzését megnehezítse, vagy elhomályosítsa.

Az új értékek felismerésére, a felismert értékek megfelelő jogvédelemben való részesítésére irányuló tevékenység szinte szükségszerűen viszi át Magyary Gézát arra a jogterületre, amelyen már egy konkrét jogviszonyban jelentkező értékszemszélkülönbség igényel megfelelő szabályozást. Szükségszerűen tér át a perjog területére, ahol egy már megsértett vagy veszélyeztetett jog hatályos érvényesülésének módja igényel megvilágítást. Ha kultúrfokot jelent a mindennapi élet által létesített értékek felismerése és azok megfelelő jogvédelemben való részesítése, mennyivel inkább jelent kultúrfokot a törvényben adott absztrakt jogvédelemnek egy konkrét esetben való helyes objektíválása, az igazság érvényesülése.

Nem feltűnő, hogy Magyary Géza munkásságának második korszaka a perjog területén a polgári törvénykezési eljárást uraló alaptanok, alapelvek, részideák kutatásával veszi kezdetét egy 1898-ban megjelent nagyobb terjedelmű monografiájában.¹²

Az ő szellemvilágának ideálszerkezetében az erkölcs mint egyik abszolút érték szerepel. A jogban levő erkölcsi értékek, mint az igazság érvényesülésének legerősebb biztosítékai, adják meg részére annak a hidnak a felépítési lehetőségét, amelyen a jogállamból a kultúrállam ideáljához eljut. Az erkölcsi értékek a jogban csak addig objek-

¹¹ A filozófiai értékelméletre vonatkozólag v. ö. különösen *H. Rickert*: System der Philosophie, Tübingen, Verl. Mohr, 1921. I. és *M. Scheler*: Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik, Halle, Verl. Niemeyer, 1927.

¹² A magyar polgári peres eljárás alaptanai. Budapest, Franklin 1898. 395. old.

tív értékek, ameddig az igazság érvényesülésének, az igazságosságnak biztosítékai.

Ha a polgári peres eljárás az az út, amelyen a megsértett vagy veszélyeztetett magánjog igazságos rendezést vagy védelmet igényel, akkor a polgári perjog csak úgy felelhet meg ezen jellegének, ha helyes elvi alapon épül fel, ha részideái egy közös célban való kitorkolásra alkalmasak; ha a közhatalmat gyakorlati megvalósulásánál az igazság köntösében tudja bemutatni, illetve a bírói hatalom valóban egy kultúrállam erőtenyezőjeként képes jelentkezni.

A polgári peres eljárás a bíróság és a felek cselekménysorozatából épül fel. Mi sem természetesebb, mint, ha az út teherbíró erejét meg akarjuk mérni, az épületkockák szilárdságát kell elsősorban figyelembe vennünk: a percselekmények fogalmát és jogi természetét kell megvizsgálunk, hogy az eszme konstitutív erejének igénybevételel a fogalmat alkotó lényeges jegyeket összefoglalhassuk, azaz a per fogalmát és jogi természetét jellegének megfelelően megismerhessük. Kétségtelen, amint azt Magyar Gyéza maga is mondja, a legnehezebb feladat. De azzal az erős hittel és meggyőződéssel vállalkozik reá, hogy ezen kérdések helyes megfejtése nélkül nem »vagyunk képesek a tételes törvényt kellően megérteni és célszerűségét megítélni«. »Feladatomat«, amint tovább mondja, »különösen nehézé teszi, hogy sok eltérő felfogás ellen kellett állást foglalnom«, s emellett ez a munka »irodalmunkban az első mű, melyben a perbeli cselekmények alaptanai rendszerbe foglalva adatnak elő«. (4. old.)

Nem *captatio benevolentiae* ez a quasi önvallomás, nem kételkedés az elérhető eredmények értékében, hanem csupán annak kiemelése, hogy az abszolút értékek rendszerében a megismerés útja végtelen, minden részletében talán járhatatlan, s éppen azért mint ideál, csak maradék nélküli állandó tevékenységgel formálható. Megértjük, ha azt mondja: »legjobb meggyőződésem az egyes kérdésekre nézve minden tartózkodás nélkül fejeztem ki«. A szellem talaján az eszme kettős irányú ereje külső hatalommal

nem befolyásolható, s ennek birtokában a tények megfigyelésénél és leírásánál, a legapróbb részjelenségek megfigyelésénél és értékelésénél is, önálló tud maradni. *Az eleven élet az ő megfigyelésének az alapja, s az eszmével való állandó kapcsolata folytán úttörő és útmutató érték minden gondolata.* Tisztán mutatja mindig a regulált területet, s éppen azért az soha nem áttörhetetlen egész. Ellenkezőleg: mindig új cselekvésre ösztönzésnek, új megfigyelésnek, új gondolatkitermelésnek bőséges talaja. Az ő gondolatának alapján nincs megállás, mert a fejlődés az elért eredményekig is magas, de a tökéletességig még éppen végtelen.

Önként vetődik fel a kérdés, mi fejleszti ki Magyary Gézában ezt az igazán nemes önkritikát, ezt a karakterré emelkedő öntudatot? Meggyőződésünk szerint az a súlyos próba, mely szellemét egy erős átlendülésben levő jogterület tudományos feldolgozásánál igénybe vette. A törvénykezési élet megfigyelésénél, ha szabad úgy kifejeznem magamat, egyik lába a multon, a másik szinte a szemei előtt alakuló jövőn állott. S ha a lét és legyen gondolkörében a polgári peres eljárást az ő eszméjével formált alakban kívánta bemutatni, az az ő egész egyéniségének teljes átadottságát igényelte.

A mult a polgári perjogot a magánjog rendszerében tárgyalta, a közismert *de personis, de rebus, de actionibus* hármas felosztásban. »A jogvédelem eszméje«, láthatólag, »a jog fogalmába szorosan bekapcsolódott«, s a keresetjog »az alanyi magánjogokban benrejlő potentialis energia« szerepét töltötte be.¹³ Ennek az erőteljes magánjogias felfogásnak természetszerű következménye volt, hogy a keresetjog csak a valósággal sértett jogosítvány mellett nativálódhatott,¹⁴ az a magánjogi viszony tényálladékból ki nem emelkedhetett, s a per maga kizárólag ezen jog életének formájaként jelentkezett. A bíró csupán figyelője

¹³ *Kolosváry Bálint*: A magyar magánjog tankönyve. III. kiad. I. k. 141. és 152. old.

¹⁴ *Magyary Géza*: Alaptanok. 47. old.

¹⁵ *Magyary Géza*: Alaptanok. 47. old.

maradt a pontosan körülírt formák között mozgó felek tevékenységének, őrre a forma betartásának. Az állam nem szállhatott le a felek között megzavart magánjogi viszonyba, a vitát maga csak kívülről figyelhette, s rendezés és igazságszolgáltatás helyett ítélete inkább csak formális értékű parancs volt.

Alig lehet eléggé értékelni Magyary Gézának azon tanítását, hogy nemcsak helyes, de szükséges a magánjogi kereset fogalmának a vizsgálata.¹⁵ A jogban levő parancs védelem nélkül nem volna képes objektiválódni. A jog maga biztosíték, illetve védelem nélkül nem tudna lelki-világunkból kilépve életté alakulni, a jogviszonyban norma szerinti cselekvést életrehozni. A jog »bennünk, a társadalomban élő érzés, tudat, akarat (parancs)« maradna,¹⁶ s cselekvéseinkben csupán esetlegesen irányítana. Más kérdés azonban, hogy ez a magánjogi keresettség, ez a biztosíték a jognak, illetve a jogviszonynak, tényálladási eleme-e, avagy az alapviszony mellett egy új jogviszonyt mutató jelenség-e?¹⁷ Egy bizonyos: a magánjogi viszonyban a védelemmel biztosított cselekvési lehetőség maradék nélküli érvényesülést igényel, és mindaddig, amíg a magánjogban az önhatalmú törvénykezés gondolata él, a védelemnek önálló jogviszonyt constituáló ereje csak reális feltételek mellett képzelhető. Ha tehát a magánjogászt egyébként igen helyesen azt tanítja, hogy a keresetjog körüli minden vita méddő, mert »a kikényszeríthetőség a jognak fogalmi alkateleme«,¹⁸ ez megáll addig, amíg a védelem reális sértés vagy veszélyeztetés alapján épül fel. De a vita abban a pillanatban eleven életté válik, amint a sértés vagy veszélyeztetés léte, vagy akár terjedelme, de sőt a sértettnek állított jogviszony léte bizonytalan, s általában vélt sérelemmel állunk szemben. Mig tehát egyrészt jelentkezik védelmi igény létező jogviszony nélkül, másrészt

¹⁵ *Tóth Lajos*: Magyar magánjog. Debrecen, 1922. I. k. II. kiad. 2. old.

¹⁷ V. ö. *Tóth Lajos*: I. m. II. k. I. kiad. 413. és köv. old.

¹⁸ Kolosváry i. m. I. k. 151. old.

ről reális jogalap nélkül, amikor az önhatalom érvényesülése jogosan váltja ki az ellenfél részéről az önségélyt, az állam kötelelességszerűen vállal szerepet az alapviszony érvényesülésénél, vagy általában a regulált biztosíték objektiválásánál. »Az állam«, amint Magyary Géza mondja, »csak attól a pillanattól kezdve állam, hogy elég hatalommal bír eme functio végzésére«.¹⁹

De ha van akarat jogvédelemre vélt, vagy jogalap nélküli sérelem esetén is, akkor ennek az akaratkiélésnek a magánjogtól független önálló jogban, az úgynevezett keresetjogban kell lehetőséget biztosítani. Vagy megfordítva: ha van ilyen akarat, kötelelességszerűen kell az ezáltal veszélybe jutott reális érdek védelmére kelni. Nem fontos itt annak kiemelése, hogy ez a jog mennyiben abstract parancs, s az annak érvényesítésével létesített perjogi viszony, mint biztosító viszony, mennyiben konkrét parancs, a lényeg az, hogy Magyary Géza fellépése idején csak a tudományban élt a keresetjognak közjogi jogosítványként való szemlélete, de még itt sem volt általánosan uralkodónak mondható szemlélet.²⁰ A magánjogi keresetiségtől független önálló közjogi jellegű keresetjog léte, valamint az ezen keresetjog érvényesítésével alakult perjogi viszony jellege meg éppen a kezdeti stádiumát élte.

A perjog tudománya tulajdonképpen a XIX. század második felében Bülow, Plósz és Degenkolb azon tanításával indul meg, hogy a per közjogi viszony, a kereset közjogi jogosítvány. Elévülhetetlen az érdemük, mert ezzel a tanítással »a kereset kiszabadul a magánjog békjőiből«.²¹ Ez igaz, de ez az első kutatás nem volt képes a maga megismeréseit odáig vinni, hogy a teljes felszabadulást öntudatossá tegye. Sőt a nyomukban megindult perjogi vizsgálódások sem vezettek megnyugtató eredményre, mert a kereset és a perjogi viszony jellegét a már ismert magánjogi

¹⁹ Alaptanok, 6. old.

²⁰ V. ö. *Bacsó Jenő*: A jogvédelem előfeltételei a polgári perben. Mármharossziget, 1910. 1. és köv. old.

²¹ *Bacsó Jenő*: I. m. 1. old.

és közjogi normák keretei között próbálták interpretálni.²²

Magyary Géának elévülhetetlen, úttörőnek mondható érdeme, hogy a per fogalmának, nemkülönben a per jellegének, a perjogi viszonynak, a megismerését a per végső elemeinél, a perceselemnél kezdi, s az azokban objektivált érték intenzitását vizsgálja. A perceselemnél is új értékeket, azok objektiválási lehetőségét, biztosítékait keresi.²³ Szorosan alkalmazkodik vizsgálatainál, legalább a per lényegét kitevő jelenségek szempontjából, a perceselemnél időrendi kialakulásához. Ez alapon megállapítja, hogy »a per a felek és a bíróság egymástól feltételezett«, a kölcsönös meghallgatás alapján végzett cselekményei által jön létre (8. old.), s hogy »az államnak módjában áll a feleket hátrányos jogkövetkezmények terhe alatt nyilatkozásra szorítani«. (6. old.) Más szóval, »ha az állam valakinek jogi helyzetét azért, mert egy bizonyos cselekményt véghezvinni elmulasztott, az ő hátrányára megváltoztathat, ez csak onnan van, mert az elmulasztott cselekmény *kötelessége* volt«. ²⁴ (7. old.) Perceselemnél folytonosság, zavartalan permenet, egy parancs kötelességszerű teljesítése nélkül, sőt a kötelességteljesítés sanctióval való biztosítása nélkül alig képzelhető. Ennek felismerése, s annak az egész perjog megítélésére alapvető jelentőséggel eszközölt kiemelése lehetőséget nyújt boldogult tagtársunk részére, hogy egyrészt a pertől különböző eljárások, nevezetesen a végrehajtás (11—13. old.) és az úgynevezett szinleges perek (13—22. old.) megfigyelésével a perjog köréből egyes jelenségeket kizárjon, másrészt a perceselemnél fogalmát általában (22—23. old.), majd a felek és a bíróság perceselemnél (23—29. old.) külön-külön elvi alapon minden zavaró körülménytől menten vizsgálhassa. Így

²² V. ö. Magyary: Alaptanok. 6., 67., 69—70. és 132. old.

²³ A perjogban persze formális, tehát tiszta logikai és nem gondolkodástani értékekről van szó. V. ö. Pauler Á.: Logika. 5. és 131. l.

²⁴ V. ö. a kantí kötelesség-ethika (*formális ethika*) „Du kannst, denn du sollst“ imperativusával. — Grundlegung zur Metaphysik der Sitten, Berlin, Verl. B. Cassirer, 1913. B. IV. és Kritik der praktischen Vernunft. Berlin, Verl. B. Cassirer, 1922. B. V.

válík végül részére lehetővé, hogy a perceselexményekeket folytatólag jogi hatásaikban jelentkező érték alapján vizsgálja, s a kötelességszerű perceselexmekényekkel a megengedett perceselexmekényeket állíthassa szembe.

Sajnos, boldogult tagtársunk már ezt megelőzőleg a perceselményeknek empirikus megfigyelése alapján adta meg a per fogalmát. (11. old.) És nem tette előbb önálló kutatás tárgyává azt a kérdést, hol van az az első parancs, mely a perceselexmekény-sorozat felfejlődését, a per megindítását lehetővé teszi. Ezen parancs nativálását objektiváló norma önálló életének a megfigyelése nélkül pedig a perceselexmekények és a konstituáló eszme kauzális kapcsolatának a felállítása szinte leküzdhetetlen akadályokba ütközik.

De nagyon tévednék, ha azt hinnők, hogy Magyary Géza ezt nem tudta. Azonban úgy vélte, hogy a maga álláspontját a keresetjogra vonatkozólag Bülow, Plósz, Degenkolb, Wach, Kohler, Planck (46—70. old.) elméleteinek a kritikája kapcsán juttathatja kifejezésre. És nem vette észre, hogy túl erős befolyások alá került, s a perceselexmekények új értékelése a kritizált írókat vezető normák mellett nem tud sajátlagosan újszerű önálló rendszerben érvényesülni. Azért látjuk, hogy a kritika is inkább abban a kérdésben csúcsosodik ki, hogy a perjogi viszony egy-séges tényálladék-e, vagy nem. Pedig az egyes perceselexmekények jogi hatásukban való felmérése magától vetette fel a gondolatot, hogy a keresetjog érvényesítésével nativált perjogi viszony magába vonta, mintegy absorbeálta azt a magánjogi viszonyt, amelyre vonatkozólag a védelmet igénybe vettük. S így a perceselexmekények egyike a perjogi viszony keletkezésére, alakulására és befejezésére, másika viszont a perjogi viszony tényálladáki elemévé vált magánjogi viszony perjogi életalakulására vonatkozik. Hogy ezt Magyary Géza érezte, mutatja azon tanítása, hogy »a felek ceselexmekényei nem mind birnak egyenlő jogi természetel«. (8—9, 22—45. old.)

Egészen természetes ennek a kutatási módszernek az eredménye. A perceselexmekények egymástól feltételezett alakulása, kötelességszerű felfejlődése a legélénkebb szin-

ben vetíti ki azokat az elveket, melyek következtében a perceselexmények egy organikus egységben jelentkezhettek, a perjogi viszony szerves alkotó részeit képezhetik. Tisztán látjuk ugyanis már ebben az ő első perjogi munkájában az egész peres eljárást uraló nyilvánosság, szóbeliség és közvetlenség elvének az életterületét, másrészt a bíróság és felek perceselexményeit időrendi alakulásukban rendező elveket, s itt is elsősorban a rendelkezési és a tárgyalási elvet. (70—138. old.)

A keresetjog önálló megfigyelése nélkül azonban a perceselexmények szerkezeti beállítottságánál egy önálló norma reguláló ereje nem képes érvényesülni. Új értékek, azokat biztosító új jog sajátlagosan önálló új élettechnikát igényel. Azonban e tekintetben, sajnos, gondolatmenete a már létező normák ereje alatt áll. Különösen feltűnő ez ott, ahol perelőfeltételekről beszél. (139. s köv. old.) Pedig a keresetjognak, vagy keresetjog gyakorlásával létesített perjogi viszonyoknak, illetve a perceselexmények új értékelésével jelentkező organikus egésznek csak tényálladási elemei, s ezen elemek jelenléti lehetőségének feltételei vannak, de nincsenek külön perelőfeltételek.

Így jutunk el boldogult tagtársunknak a per fogalmáról és jogi természetéről vallott felfogásához. A fogalom alatt a filozófia tanítása szerint »bármely igazság elemét értjük, azaz ama végső tartalmi mozzanatokat, melyekből az igazságok összetevődnek«. ²⁵ Hogy boldogult tagtársunk ennek a tiszta filozófiai gondolatnak a tudatában tette a per legvégső elemeit vizsgálat tárgyává, kitűnik abból, hogy ismételten beszél »a per lényegét kitevő jelenségekről«. Nem kétséges az sem, hogy a végső elemek közül a *lényeges jelenségek* kiemelését és fogalommá csoportosítását a kultúra abszolút értékrendszerébe emelkedő igazság konstituáló és reguláló erejének hatása alatt eszközölte. De viszont a fogalomnak a meghatározott dologról ezt a világnézet visszfényben kell kivetítenie, hogy annak egy rendszerben való elhelyezkedése a benső lelki folyamat természetszerű következményeként váljék lehetővé.

²⁵ *Pauler Ákos*: Logika, 45. l.

Magyary Géza ezt mondja a per fogalmáról: »a per két egymástól feltételezett közjogi viszonyból áll az állam és mindegyik peres fél között, amelynek alapján az állam egyik fél kérelme folytán s a másik meghallgatása után a felek cselekvését egy bizonyos magánjogi viszony tekintében meghatározza«. (11. old.) Nem a megfigyelt végső elemek közül kiemelt lényeges jelenségek kapcsolata ez, hanem az értékelés eredményeként jelentkező cél és jogi természet összefoglalása. Nem következetlenség ez, hanem a keresetjog elsődleges biztosító jellegének kiemelése. De sajnos, ez irányú álláspontjának megfelelő feltárása nélkül. Így természetesen kellő alátámasztás nélkül marad a fogalomban szereplő jogi természetre vonatkozó elmélet is. Mert ha, amint mondja »a per jogi természetét tekintve azért két egymástól feltételezett közjogi viszony, mert abban a két fél különböző tartalmú, habár egymásra vonatkozó teljesítésekre van kötelezve« (9. old.), a per cselekmények értékelése nem az akarat objektíválására alkalmas tárgyon, hanem ismét annak irányán, illetve a totalitásból kiesett célon keresztül történik.

Szinte az a benyomásunk, hogy ezzel éppen ő, aki pedig a felismert új értékek biztosítékainak regulálásával az ismert formáktól függetlenül, az új érték természetének megfelelő formát keresett, itt talán megriadt attól, hogy a felismert keresetjog életformáját különleges jellegének megfelelően képezze ki. Mert hiszen a per cselekmények nem egymás mellett párhuzamosan haladva, hanem, amint maga mondja, egymástól feltételezeten, egymást lépésről lépésre követve adják a pert. Miért ne lehetne egészen jellegzetes önállósággal egy törtvonallal rajzolható kettős oldalú jogviszony a perjogi viszony, amelyben a törésnél az állam, mint a per egyik alanya áll. Talán a filozófia a cselekvés elméletének a tovább kutatásánál meg fogja adni a választ arra, hogy vajjon ez a jogi életforma megkonstruálható-e vagy nem.²⁶

²⁶ L. különösen *Báró Brandenstein Béla*: A cselekvés elméletéről c. értekezését. Akad. Ért. 1929. III. k. 8. sz.

A magánjogászok egészen helyesen tanítják és taníthatják a magánjogi kereshetőséget az alapviszony tényállásdéli elemeként, az alapviszonyt reguláló parancs érvényesülésének a biztosítékaként. A magánjogi viszonyban ennek a biztosítéknak is a felek a kizárólagos képviselői. Úgy vagyunk meggyőződve, hogy a perjogi viszonyban a keresetjoggal objektivált parancs érvényesülésének a képviselőt az állam veszi át. Ez által az elégtelennek bizonyult magánjogi kereshetőség mellett a közjogi jellegű keresetjogban az alapviszony erősebb védelemhez jutott. Tény, hogy ennek a képviselőnek az átvétele az állam bírói hatalmából folyik, s hogy ennek következtében a felségjog jelenléte a keresetjog érvényesítésével nativált perjogi viszony közjogi jellegét hívja életre. Így válik lehetővé az alapviszony perjogi életének köteleességszerű megélése, illetve az alapviszony magánjogi életének köteleességszerű ismétlése. A bíró elsősorban ezen köteleesség teljesítésének a biztosítéka, s mint ilyen, a felek kölcsönös váltakozó perceseleteinek a közvetítője. Ezáltal látja és láthatja a felek mellett maga a bíró is az előtte ismételt alapviszony megéléséből az alanyi vagy tárgyi jog parancsnak a megsértését vagy veszélyeztetését. A felségjog gyakorlatából jelenlevő bíró a feleket láthatólag azért emeli át a magánjogi viszonytal egy új perjogi viszonyba, hogy ezzel kiemelje őket az előbbi formalizmusból, mentesítse őket a forma béklyóitól, biztosítsa részükre az alapviszonyban élvezett szabadságot, a magánjogi viszony a biztosító perjogi viszony keretében szabadon kiélhesse magát: maga a bíró a formák között mozgott felek cselekvéseinek egyszerű megfigyelése helyett rendezőleg befolyhasson, végeredményben az ítéletben objektivált konkrét parancs az igazság által az abszolút értékek rendszerének része lehessen. Az ítélet mindezek figyelembevételével természetesen csak egyik részében parancs, másik részében azonban már beszámolás arról, mi történt a felek között a múltban, illetve a bíró előtt a perben, s miért adatott ki az ítéletben éppen az a parancs, ami kiadatott.

A Magyar Gézai által képviselt elvi alapon, de a

percselekmény-sorozatot megindító keresetjog figyelembe vételével a per fogalma úgy volna konstruálható, hogy: a polgári per a kétoldalú meghallgatás elve alapján végzett cselekményekből alakult olyan hatósági eljárás, melyben a bíróság a felek között a pertárgyra vonatkozólag igazságot tesz. A percselekmények s általában a per lényegét kitevő elemek és a konstituáló eszme kauzális kapcsolata talán ennél a meghatározásnál jobban érzékelhető.

Úgy érzem, itt még különösen két kérdéssel kell számolnunk: van-e létjogosultsága annak a tudománynak, amely a keresetjog látszólag meddő létén épül fel, s mi a felek helyzete a felismert új perjogi viszonyban? Amennyire helyes, annyira lenyűgöző szinte a magánjog azon tanítása, hogy a keresettség az alapviszony tényálladási eleme. A bíró jelenléte a perben látszólag egyszerű biztosíték az alapviszony köteleességszerű eszmei megismétlésének. A keresetjog gyakorlása mintha kizárólag ezen biztosíték életrehívására irányuló cselekvés volna anélkül, hogy a feleket alapviszonyukkal együtt egy közjogi viszonyba vonná. A gondolat folytatólag abban csúcsosodnék ki, hogy a perjogi viszony a maga közjogi jellegénél fogva csak köztöttséget, a felek szabad cselekvésének a korlátját jelenti az igazság érvényesülésének a rovására. Láthatólag a perjog legmagasabb kérdése így kapcsolódik a per végső jelenségeinek, a percselekményeknek és a felek jogi helyzetének, a kérdésével, az elmélet az eleven élettel. Meggyőződésünk szerint Magyary Gézát az Alaptanok megírása után ezek a gondolatok nem hagyták úgyszólván egy percig sem nyugodni. Értéktelen szellemtorna nem volna méltó a magyar nemes ifjúhoz. »Még a 19. század első felének perjogi írói is az általánosságok körében mozogtak«, mondja egy az Alaptanokkal egy évben megjelenő másik értekezésében.²⁷ Más szóval: a törvénykezési életet még ekkor is általános elvi alapon vizsgálták, minő például a nyilvánosság, szóbeliség, közvetlenség, de magukra hagyták a végső

²⁷ A perbeli egységek. Jogtudományi Közlöny, 1900. 37. sz. 354. old. s köv. old.

jelenségeket, a percesealményeket. Így bő lehetőséget nyújtottak arra, hogy ez utóbbiakat magánjogi fogalmak alapján lehessen megítélni, azokban magánjogi szerződéseket látni. Csak a 19. század második felében, mondja megint Magyary, a keresetjog felismerésével kapcsolatban terelődik a tudomány figyelme a per, annak alanyai, nemkülönbben a percesealmények fogalmának és jogi természetének kutatása felé.²⁸ Ami ismét azt jelenti, hogy csak a keresetjog létének a felismerése vezet arra a gondolatra, hogy a perben contra jogi hatást kiváltó cesealmények sorozatával állunk szemben, egy önálló életet igénylő organikus egységgel, amelybe a bírói hatalom képviselteként olyan elemek szerepelnek, melyek folytán a perjogi viszony a magánjogtól önálló megítélést igényel anélkül, hogy a feleknek az alapviszonyra vonatkozó szabad cesealmvése elvileg sérelmet szenvedhetne.

De az adottság, mit a 19. század második felében ez a natíváló tudomány talál, magára erre a tudományra is szinte döntő befolyást gyakorol. A keresetjog gyakorlásával létesített perjogi viszony jellegét ismert közjogi tételek alapján próbálják megítélni. Két véglet: az abstractiók ismert közjogi normák-, viszont a percesealmények ismert magánjogi normák alapján keresnek értékelést.

Magyary Géza a maga tudománya végső eredményeinek az élén halad, amikor az Alaptanok után folytatólag az egyes percesealmények fogalmát és jogi természetét teszi vizsgálódása tárgyává. Hogy csak a legfontosabbakat említsük, ilyen a perbeli egyezségekről már felhívott értekezése és a perbeli beismerésről írt monografiája. Az előbbi értekezést csak azért vagyunk bátrak itt külön kiemelni, mert abban a legrészletesebben igyekszik feltárni a felek akaraturalmának terjedelmét a perben. Ezzel u. i. módjában van kiemelni, hogy a magánjogi viszony a perjogi viszony tényálladékaként alapjellegét változatlanul megörzi a perben is. A felek arra vonatkozó akaraturalma a perben is változatlan, a keresetjoggal natívált perjogi viszony a felek-

²⁸ U. o.

nek a magánjog által biztosítható szabad cselekvési elvét nem érinti és nem is érintheti. Vagyis a keresetjog a magánjogi keresethezesség mellett és annak sérelme nélkül valami új értéket kíván objektíválni. Önálló kutatásának létjogosultságához tehát kétség nem férhet.

A feleknek a per tárgyára vonatkozó szabad cselekvése teszi lehetővé, hogy a formalizmusra emlékeztető bizonyítástan is új alapra helyeztessék. Meggyőződésem, hogy a lélektan világába tartozó eszme constituáló ereje mellett elsősorban ez a felismerés vezeti boldogult tagtársunkat a perbeli beismerésről írt monografiájában²⁹ arra a perjog-tudományban korszakalkotó gondolatra, hogy a perbeli bizonyítás fogalma is a logika általános szabálya szerint ítélandó meg: a bizonyítás a perben is következtetés, logikai művelet.³⁰ Nem a felek ténye, mellyel a bíróságot a maguk állításainak valódiságáról meg akarják győzni, hanem a bíróság lélektani funkciója. Csak ez a tanítás teszi egyrészt érthetővé, hogy az állam önmaga jelölje meg közegei részére a megismerés forrásait, de viszont másrészt a polgári jogvédelem természetének megfelelően mellőzze a nyomozás elvét, illetve a kényszerít. Nem az anyagi igazság, de a kényszerigazság zárható ki ily módon elvi alapon a polgári perből.

A bizonyítás fogalmának ezen egészen újszerű tanításával a részjelenségek megítélésére egészen új perspektívát nyit. A legközvetlenebb eredmény annak kizárása, hogy a percselekményekben magánjogi ügyleteket keressünk, azaz a részjelenségeket ismert magánjogi normák alapján próbáljuk magyarázni. A részjelenségek, mint egyszerű tények, mint egyszerű percselekmények az állam hatalmát képviselő bíró körül csoportosulnak. A bíró pedig míg egyrészt a közjogi jellegű perviszony alakulásának az ura, addig másrészt a pertárgy perbeli felfejlődésének szükségszerű irá-

²⁹ A perbeli beismerés. Budapest, Franklin Társulat, 1906. 255. old.

³⁰ V. ö. a bizonyítás fogalmára vonatkozólag különösen *Pauley Ákos*: Logika. Budapest, 1925. 167—168. old.; *Kornis Gyula*: Lélektan és logika. Budapest, 1930. 156. old.

nyítója. De csak irányítója anélkül, hogy kényszerhatalommal annak életét elhatározóan initiálná. Mint a perviszonyura a felségjog képviselőjeként, mint a pertárgy oknyomozó történetének kutatója pedig a pervezetési jogkör alanyaként áll előttünk. Így válik elvi alapon lehetővé, hogy a peres eljárás súlypontját a bizonyításra helyezzük, s minden értelemzavarás nélkül azt mondjuk, hogy a peres eljárás tulajdonképpen bizonyítási eljárás: a peres eljárás tengelye a bizonyítási eljárás, ahol a felek magánérdekeinek megfelelő szabad cselekvése a felségjog képviselője részéről érdemben elvileg nem korlátozható, hanem csak irányítható. A perjogi viszony az alapviszonyt biztosító közjogi jellegének megfelelő kiélést mutathat anélkül, hogy a közhatalom rendező szerepe a feleket a pertárgyra vonatkozólag az irányításon túlmenően korlátozhatná.

Közismert tény, hogy Magyary Géának a perbeli beismerésről írt munkáját Plósz Sándor éles kritikában részesítette. Magyary Géza a per céljával és a bizonyítás előbb jelzett fogalmára vonatkozó álláspontjával összhangban azt mondta, hogy a beismerés a bizonyítás körébe tartozik, a beismert tény bizonyító tény, s a fél, amennyiben beismer, bizonyító eszköz. A perjog-tudomány ezen magasan kiemelkedő két kolosszusának vonatkozó vitája elméleti és gyakorlati szempontból, de főleg módszertani szempontból a jövőben értékelésre vár. Ezúttal csak azt vagyunk bátrak megjegyezni, hogy Magyary Géának ebben a munkájában a bizonyításra vonatkozó jelzett álláspontja még nem olyan határozott, hogy megjelenése idején módszertani értékelésben is részesülhetett volna. Nem szabad u. i. elfelednünk, hogy az Alaptanokban még Magyary Géza is azt mondja, hogy: »a bizonyítás a bíró meggyőzése a felek részéről a tényalap, a kifogás, ellenkifogás és esetleg egyes bizonyító tényekül szolgáló tények valóságáról«. (193. old.) Viszont a perbeli beismerésről írt munkájában több helyütt, de mindig a legnagyobb óvatossággal jelzi a maga álláspontját, mely szerint: »minden a múltra való következtetés bizonyítás; a bizonyítás lényege a múltra való visszakövetkeztetés; bizonyítás alatt azt az okozati összefüggést kell

értenünk, amely a jelenben észlelhető és a mult tények között fennáll; a bizonyítás legsajátosabb tulajdonsága a ténybeli okozati következtetés«. (6, 32, 125, 150. old.) Ma már nem hagy előttünk kételyt álláspontjának tisztasága felől, de talán megjelenése idején nem volt képes a benne rejlő erőt kivetíteni. Csak így érthető, hogy Magyary Géza maga sem tagadja még ekkor sem a perelőfeltételek (67. old.) tanának létjogosultságát, viszont Plósszal szemben az igazmondási kötelezettséget illetőleg³¹ olyan alapidifferencia állott elő, amelyet csak fictióval lehetett volna áthidalni. A perviszony közjogi jellege pedig annak csak elvek és tények alapján való megélését engedi meg.

Magyary Géza két munkája közül az Alaptanok az elvek vizsgálata a részjelenségeken, »A perbeli beismerés« pedig a részjelenségek vizsgálata az ezeken kivetített elvek visszfényében. A kutatásban olyan módszertani különbség, olyan nagyjelentőségű filozófiai alapon vett fejlődés, amelyet, ismétlem, megfelelően értékelni még a jövőnek is sok munkát ad. A két tanulmány módszertani különbségében való tudományos erő Magyary Géza nagy rendszeres munkájában, az 1913.-ban megjelent Magyar polgári perjogában érvényesül. Az szinte természetesnek látszik, ha azt mondjuk, hogy ebben a rendszeres nagy munkában a percesekekmenyek időrendi felfejlődésüknek megfelelő csoportosítást kapnak, perelőkészítő, peralapító és perbeli cselekményekként jelentkeznek; a perelőfeltételek tana kiesik, s a fogalmak az egyetlen eszmétől regulált rendszerben egységes elvi alapon mutatkoznak. Magyary Géza Perjoga tankönyvként forog közkézen, de joggal mondhatjuk, hogy a legmagasabb tudomány-értéket képviselő történeti, elméleti és összehasonlító jogdogmatikai alapon megírt közjogi monografia, amely olvasóját a perjogi kódex legmagasabb elvi alapon való kezelésére képesíti, s a gyakorlatot a legapróbb részletkérdéseknél is irányítja. Értékeit azonban csak nagy elmélyedéssel végzett munka alapján fedi fel.

³¹ V. ö. *Plósz Sándor*: Összegyűjtött dolgozatai. Budapest, 1927. Akad. kiad. 189. s. köv. old.

Talán különösen hat, ha azt mondjuk, hogy Magyary Géza tudományos perjogi kutatását már a perbeli beismérrésről írt munkájának megjelenése után befejezettnek tekintette, s nagy perjogi munkája csupán önmagával szemben vállalt köteleességteljesítés volt: elméletét egy önálló rendszerben bemutatni, az eleven élet megfigyeléséből fakadt önálló meglátásait a saját eszméjétől regulált rendszerben adni, a legdrágábbat és a legjobbat, ami neki adatott, a mulandóságtól megóvni.

Igen, mert ha tudományos életének fejlődését kapcsoló három nagy munkája mellett, nevezetesen: az Alaptanok, A perbeli beismerés és a Polgári perjog mellett a maradék nélküli állandó munkásságot jelentő értekezéseinek nagy sorozatát nézzük, 1898.-tól 1906.-ig, a két első munka közötti spáciumban úgyszólván kizárólagosan perjogászként mutatkozik. 1906. után azonban már a nemzetközi jogsegély gondolatával foglalkozó értekezései egy másik szférában, a nemzetközi jog területén, kezdik őt mutatni.

Nyugtalanságot, avagy tényleg a jogvédelem kutatásának egy eszmétől uralt fejlődését jelenti-e ez? A választ itt már boldogult tagtársunk maga adja meg »A nemzetközi bírászkodásról« írt monografiájának előszavában: »Ez a munka az igazságszolgáltatás terén hosszú időn át folytatott kutatásaim betetőzése. Minél jobban elmélyedtem az intézmény tanulmányozásába, annál inkább meggyőződtem arról, hogy azt teljesen átértenem csak akkor sikerül, ha tisztán látom legmagasabb csúcsait, legnagyobb megnyilatkozását — az államok közötti bírászkodást is.

Ez indított jóval a világháború kitörése előtt a nemzetközi bírászkodás tanulmányozására és megérlelte azt az elhatározásomat, hogy vizsgálódásaimat egy kötetben foglalom össze.

A világháború véres tanulságai szándékomban csak megerősítettek és arra ösztönöztek, hogy annál nagyobb odaadással törekedjem munkám befejezésére. Mert kétségtelen, hogy ha van emberi hatalom, mely a mai világkatasztrófa megismétlődését leginkább képes megakadályozni,

akkor a nemzetközi bíraskodás az és a többi békefenntartó intézmény, melyek vele kapcsolatosak».³²

A tudós és a szinte utolérhetetlen melegszívű ember, nemkülönben a tiszteletet parancsoló hazaszeretetet nyilatkozik meg első pillanatra ezekben a kijelentésekben.

Nekünk azonban, tekintettel arra, hogy a törvénykezési élet minden problémájánál állandó érintkezésben kívánunk vele maradni, szabad ennek a kijelentésnek talán a háttérét is megfigyelni. Boldogult tagtársunk ismételten hangsúlyozta, hogy a perjog alkalmazott logika, a szellemtudományok egyik legerősebb területe. Azt lehet mondani, hogy nemcsak a már objektivált értékek, de a védelmi igényléssel jelentkező érdekek is a törvénykezési életben próbálnak reális érvényesüléshez jutni. A törvénykezési élet minden jelentkező magánérdek próbája, mint az összeadásnak a kivonás, a szorzásnak az osztás. Ez elől a gondolat elől a keresetjog felismerése után nem lehet kitérni. Sőt éppen ez a gondolat vetíti ki a keresetjogot föl nem rajzolható fönségben. A keresetjog felismerése következtében nincs az emberi tevékenység eredményeként jelentkező érdek, mely a maga intenzitását a perben ki ne próbálhatná. Ez által a törvénykezés a szabad cselekvés elvét a pozitív erkölcs korlátai között az élet legapróbb részleteiben is biztosítja, s a közakaratot objektiválni hivatott törvényhozás mellett az élet jogot constituáló erejét is elvi alapon szabályozza. Nincs itt hatalom, nincs itt nyers erő, hanem csupán az erkölcs talaján dinamikus erővel szabadon érvényesülő élet; egy eszmétől constituált rendszernek a tökéletesség felé törekvő alakulata. Ebben a szabadságjogban objektiválódik az a közérdek, hogy nevezetesen minden érték szabadon kitermelendő és intenzitása a perben megmérhető. Ez a közérdek kölcsönzi a keresetjognak a közjogi jelleget, s az annak érvényesítésével nativált perjogi viszonynak a közjogi minőséget.

A perben a bírói hatalom jelenléte elsősorban ennek a szabadságjognak a legfelsőbb biztosítója, és a kultúrállam

³² A nemzetközi bíraskodás. Budapest, Franklin, 1918. 231. old.

abszolút értékrendszerébe torkoló igazság érvényesülésének a képvisellete lehet; más szóval az eleven élet és a közakarattal reprezentált eszme harmonikus megélésének a biztosítéka. Ha azonban az élettényeket perbeli megélésük-nél kizárólag a felségjog által rájuk nyomott bélyeg keretei között próbáljuk mintegy felülről megítélni, s azokban nem elsősorban a pozitív erkölcs talaján mozgó szabad egyéni tevékenység értékeit vagy új értékeit keresni, az alapviszonyt rendező bírói tevékenység állandóan a hatalom jegyében jelentkezik. Hiába a legnemesebb erkölcs talaján mutatkozó emberi tevékenység, a hatalom az adottság érdekében a legnemesebb értékek felfejlődésének is útjában állhat, a legnemesebb erkölcsi értékeket is már nativálásuk előtt halálra ítélni.

Úgy érzem, ezeknek a gondolatoknak a harcában nem volt Magyary Gézának nyugalma a polgári perjog szférájában. Ezek a gondolatok hajtották ellenállhatatlan erővel a nemzetközi jog területére. Mert ez a jogterület volna legalább elvileg az, amelynek tételeit hatalom hiányában az erkölcsi erő nativálja jogtételekké, az erkölcsi erő alakítja az élet reális szabályozójává.

És legyen szabad itt Magyary Gézának a perjogi viszony közjogi jellegének indokolására vonatkozó tanítását a maga egészében közölni: »Abból az alapfelfogásból indulok ki, hogy az állam a perben a felekkel szemben az ő bírói felségjogát gyakorolja. Hogy az állam gyakorolja a magánjogi, büntető és egyéb igazságszolgáltatást, az egyenesen az állam fogalmából foly. Az állam létesíti a jogrendet, s ő gondoskodik annak fenntartásáról is. Amint a jogrend megalkotása az állam részéről joggyakorlás, hasonlóképpen a jogrend fenntartása is az. Hogy az állam a perben mint a felek fölé rendelt jogot gyakorló tényező lép fel, az kitűnik a per egész menetéből, de különösen abból, hogy a per végén az állam kötelezően meghatározza a felek cselekvését. Az ítélet a felekhez intézett parancs jövőendő magatartásukat illetőleg. Ha az állam fenn akar maradni, multhatatlanul szükséges, hogy a jogvédő feladatokat magára vállalja. A legtöbben, látván az állam ezt

a kényszerhelyzetét, azt mondják, hogy az állam kötelessége jogvédelmet nyújtani, s az egyesek jogosítva vannak az államtól jogvédelmet követelni. Nem veszik észre, hogy ez a jogosítvány minden jogi kikényszeríthetőség híján van az állammal szemben. Ez természetesen nem jelent állami önkényuralmat. Azok az önfenntartási és morális szempontok, amelyek az egész állami életet áthatják, sokkal erősebbek, semhogy az államnak akár csak egy pillanatra is eszébe juthatna az egyesektől a jogvédelmet megvonni. Az egész állami élet fejlődése nem egyéb, mint az egyénnek minden képzelhető eszközzel való erősítése. Azok a súlyos és sokoldalú közjogi lekötélezések, amelyeket a mai különösen szociálisnak nevezhető állam az egyesekre ró, arra irányulnak, hogy az ember érvényesülése a szociális életben minél teljesebb legyen. Mindenkit sokszor elég súlyos és igen sokoldalú közjogi kötelekkel korlátozni, hogy minden egyes egyén annál teljesebben érvényesülhessen, ez a mai állami élet egyik legjellemzőbb sajátága. S az állam jogvédő tevékenysége is ennek jegyében áll. A mai perjogok magasfokú tökélye éppen abban áll, hogy a bírósági szervezetben, mint az eljárásban a legmesszebbmenő biztosítékokkal gondoskodnak arról, hogy az egyén jogi helyzetének megvédése legtökéletesebb legyen. S mindez anélkül történik, hogy az egyénnek a legtávolabbról is jogi hatalma volna az államtól a kívánt jogi oltalmat kikényszeríteni.³³

Ha a felülről képviselt közérdek perbeli jelentkezése adja meg a perjogi viszony közjogi jellegét, láthatólag, a helyes irányt nativáló erkölcsi érték csak a hatalom jegyében jelentkező bíróság perbeli tevékenységére szorítkozik, de a feleknek a pertárgyra vonatkozó szabad cselekvését szabályként már nem regulálja. Tehát természet-szerűleg nyomul előtérbe a hatalom, hogy az alapviszonyra vonatkozólag az igazság mégis érvényre juthasson.

Itt nem lehet megállni. A hatalom a polgári perben sem teheti fölöslegessé a feleknél az erkölcsi értékek igazságot releváló erejének a jelenlétét. Magyary Géza tanításából megállapíthatólag az bizonyos, hogy az államhatalom

³³ A perbeli beismerés. 117—119. old.

csak az erkölcs talaján juttathatja diadalra az igazságot. De ha ez áll, annál inkább megáll az, hogy az államok fölött álló világorganizáció meg éppen csak az igazság constituáló erejének hatása alatt végezheti az általános és a konkrét jelentkező érdekek értékelését. Propagatív jelszó legyen ez, vagy pedagógiai értékelés a tömegekkel szemben, mellékes, de föltétlenül alkalmas annak igazolására, hogy pozitív erkölcs nélkül hatalommal sincs igazság.

Ellenállhatatlanul vonzódik a magasabb régiók felé, ahol az ember lelki világában alakult világkép dinamikus erővel kényszerít a felismert igazság reális megélésére.

A nemzetközi jogsegély intézményében a jogvédelem teljességének a gondolata nativálódik, s igazságra törekvő céljában világeszmévé torkollik. Az állam a belföldi jogvédelmet a hatalom birtokában sem láthatja el magasabb értékek igénybevétele nélkül: két állam szembenállása esetén a differenciát egy fölöttük álló hatalom nélkül meg éppen csak egy eszme regulálhatja elvileg. A kutató ellenállhatatlanul vonzódik ebbe a szférába, mert itt valóban a problémák élén áll az a kérdés, hogy: a nemzetközi jogvédelem területén egymással szemben álló államok viszonyát minő elvek uralják, cselekvéseiket minő eszme szabályozza? S ha elvként állítjuk oda szabályozóként a világeszmévé formálódott jogvédelem-teljességben az igazságot, meg van-e a garancia annak reális érvényesüléséhez? s végeredményben visszahatólag a belföldi polgári jogvédelemben a magánfeleknél leendő kiéléséhez?

Egy eszmétől vezetett kutatót a polgári perjog területéről ezek a gondolatok ellenállhatatlanul lendítik át ebbe a szférába. De már az első lépésnél megdöbbenve kell tapasztalnia, hogy a souverénításban rejlő erő meggátolja őt abban, hogy a nemzetközi jogvédelmet a reális hatalom fölé emelje, vagy legalább az eszmét a reális hatalommal egyenlő értéként kezelje. Megdöbbenve kell látnia, hogy a magánjogi kereshetőséggel hasonlóan a nemzetközi viszonyokban legalább egyelőre a nemzetközi kereshetőség még elvileg sem képezheti ennek a jogviszonynak tényálladási elemét. Mert a jogvédelemteljességben maradék nélkül ér-

vényességre törekvő igazság a souverénitással kerül szöges ellentétbe. Tisztán látja ugyan, hogy a jogvédelemteljességnek gondolatát egyetlen kultúrnemzet sem negligálhatja, de viszont azt is látnia kell, hogy a gondolat a nemzetközi jogsegély legelemibb részkérdéseinél éli ki önmagát, mint amilyen az idézés, kézbesítés, bizonyításvétel, vagy hogy jogvédelmet nyújtunk, ha a perben bizonyos külföldi elemek is szerepelnek. A külföldi ítélet érvényének elismerése elől azonban az államok már elzárkóznak, mert a felségjog belföldön magánjogi vonatkozásban is teljességet igényel. A nemzetközi jogvédelem területén tehát a jogvédelemteljesség az államkeretek fölötti értékeknek is bírói mérlegelését igényli, a souverénitás ellenben első és utolsó fokon hatalmat reprezentál, s a nemzetközi vonatkozású kérdéseket rendező jogot kardélen mosolygó délibábnak tekinti. Az előbbi a nemzetközi jogvédelem területét az igazság constituáló erejének hatása alatt mindjobban bővíteni akarja, s a fegyverrel objektivált hatalom biztosító jellegét mindmészebb kitolni, legfeljebb a nemzeti becsület vagy nemzeti létkérdésre szorítani.

Mindenek mellett azonban mégis tény, hogy a védelemteljességgel objektiválni szándékolt igazság a nemzetközi jogsegély legelemibb kérdéseiben világeszmévé torkollott, a huszadik század élő népeinek nagymértékben kultúrjellegét kölcsönzött, érvényesülést igényelt, s az egyes államoknak önálló és államközi életük szempontjából egyaránt életalapjukká vált.

És ez elől a gondolat elől, ha az élet annak látszólag a leghatározottabban ellent is mond, kitérni, életveszély nélkül nem lehet. Vagy amint Magyary Géza mondja: »az államok társaságában egy állam sem maradhatna fenn sokáig, ha azt a merev szabályt állítaná fel, hogy a magánjogok élvezetét csak saját polgárainak biztosítja és ezt is csak akkor, ha az saját területére vonatkozik. Ezt a teljes elzárkózást a külfölddel szemben az emberiség közösségének eszméje sohasem tűrte meg és ma tűrné meg legkevesbbé. Ennélfogva minden államnak jogvédelmi in-

tézményeit a külfölddel való folytonos kölcsönhatás tekintetéből kell berendeznie.«³⁴

A nemzetközi jogsegély területének vizsgálata, a bel-földi ítélet érvénye külföldön való elismerésének a feltétele, a nemzetközi érdekek megfelelő jogszabályok útján való objektíválása, kötelező nemzetközi bírászkodás azok a gondolatok, amelyek útján Magyary Géza egy világeszmének az érvényesülését kereste. És a háború után a népszövetségben szervezett nemzetközi választott bíróságról német nyelven írt munkájában³⁵ sietett megvizsgálni, vajjon ebben a világorganizációban megtaláljuk-e a jogvédelem teljességének az útját? ez a világorganizáció gondoskodott-e arról, hogy a nemzetközi értékek mérlegelésénél a hatalom csak a legvégső esetben játszhasson biztosító szerepet?

Értékének megfelelően mérlegeli a Népszövetséget és annak intézményeit, s érthetőleg annál erősebben juttatja és kell kifejezésre juttatnia az eszme erejének győzelmébe vetett hitét. A kisebbségek védelmét részünkről létkérdésnek minősíti,³⁶ az optáns pert a világorganizáció erőpróbájaként tekinti,³⁷ s szinte lélekzetvisszafojtva figyelni nemzetközi vonatkozású értekezéseinek egész sorozatában a Népszövetség minden tevékenységét, hogy végeredményben a revízió-nak az európai kultúrnemzeteket megmentő útjait legalább megsejthesse. És nem meglepő, hogy 1927-ben a Népszövetségben organizált nemzetközi bírászkodás válságáról ír. Szinte példátlan lelki erőről tesz tanúságot, mikor, a Népszövetség-nél az igazság és hatalom egyenlőtlen küzdelmében az eszmét szinte porba hullva látván, azt tanítja, hogy: mi megértők vagyunk a nagy világeszmék iránt,³⁸ nekünk meg kell őriznünk tisztán látásunkat, mert ha egyelőre

³⁴ V. ö. Jogállam. 1908. 603. old. A magyar polgári perjog nemzetközi vonatkozásai, c. értekezés.

³⁵ Die internationale Schiedsgerichtbarkeit im Völkerbunde. Berlin, 1922. Verlag von Otto Liebmann, 176. old.

³⁶ Magyar Szemle. 1928. II. 44. old.

³⁷ V. ö. Magyar Szemle. 1928. III. 42. old.

³⁸ V. ö. Magyar Szemle. 1927. 120. old.

uralkodik is a politika, az emberiség érzésének, s vele az igazságnak végül mégis győzelemre kell jutnia.³⁹

Tudományos és erkölcsi alapon vallott meggyőződéses hit ez: nincs okunk a kétségbeesésre, óvakodnunk is kell ettől, mert az igazság előbb-utóbb úrrá válik a szenvedélyek felett. Nincs hatalma se embernek, se államnak arra, hogy »valakire nézve kötelezően határozzon anélkül, hogy maga is kötve ne legyen a joghoz«, s a jog legbensőbb értékéhez, az erkölcshöz, és abban az igazsághoz. De nagy eszméknek mindig sok küzdelem és sok botlás után sikerül még csak formát is adni, hát még a formába reális életet önteni.⁴⁰

Magyary Géza élete az emberi tevékenységben jelentkező új értékek felismerése, azoknak megfelelő jogszabályok útján való objektiválása, lehetőleg minden érték vagy érdek érvényesülését biztosító jogvédelem felépítése, s a nemzetközi jogsegély intézményével nativált jogvédelem-teljesség gondolatából világeszmevé emelt igazság keresése volt. Ez az élet míg egyrészt minden törvénykezési részjelenség megítélésénél irányt ad, addig másrészt nehéz tudományos munkával öntudatosá magasztosult imádság.

Ha ebben az életben keressük magát az embert, úgy tudnunk kell, hogy az imádságos élet zárkózott élet, s annak alanyát csak az ő elmélkedéseiből kivetített benső világosság fényében szabad megítélnünk. Önmaga a részéről figyelt élet minden jelenségét az eszmétől constituált világképben értékeli, mert ezt a teleologikus alakulatot kívánja tökéletes rendszerré formálni. Ennek a világképet alkotó eszmének az átadottságában kíván maga az ember is mutatkozni. Zárkózott, nem kíván és nem igényel kívülről tanácsot, s a maga lelkivilágának értékeit efemer jellegű megbeszélésekben kockára nem teszi. Tanácsot, utasítást azonban maga szívesen ad, minden kérdésben rendelkezésre áll, mert a benső lelkivilág tiszta fénye a szívben sem

³⁹ V. ö. Magyar Szemle. 1928. II. 45–46. old.

⁴⁰ V. ö. A nemzetközi bíraskodás i. m. 229. old.

hagyhat nemtelen érzelmeket. Ezért mondja boldogult tagtársunk: nemesen érző szív és nagyon világos, józan ész azok a tulajdonságok, melyek különösen a jogásznak legfőbb ékességei.⁴¹ És Magyary Géza minden zárkózottsága mellett maradék nélkül nemesen érző meleg szívű ember volt.

És nem beszél jogegységesítésről, szabad jogról, szabad jogszolgáltatásról, méltányosságról, egyszerűsítésről, törvénykezési mechanizmusról stb. Jelszavaknak tekinti ezeket a gondolatokat, avagy talán nem vett tudomást azoknak érvényesülési igényéről?

Nem itt van annak a helye, hogy ezekhez, valamint általában a ma aktuális kérdéseinek a megoldásához Magyary Géza tanításából a helyes alapra reá mutassunk. De természetesnek tűnik fel, ha azt mondjuk, egyetlen vonatkozásban sem hagy kétséget a maga álláspontja iránt.

A polgári peres eljárásról állandóan mint igazságszolgáltatásról és nem csupán mint egy rendező eljárásról beszél. Hogy nézne ki az az állam, amely jogszabályokat alkot, de megengedné, hogy bírái a közakarattól függetlenül saját maguk formálta elvek alapján rendeznék a vitás kérdéseket? Maga a méltányosság is csak kiegészítő erőt képviselhet a jogalkalmazásnál, hogy a jogot esetleges me-revségében enyhítse, s így a szabad cselekvéssel nativált értékek az ítéletben konkrét objektiváláshoz juthassanak. A méltányosság csak a jog mellett, a joggal és megfordítva a jog a méltányossággal együtt képes a konkrét esetben az igazságnak életet adni. Azaz: a méltányosság nem befolyásolhatja a jogalkalmazásban a megismerés, a jogtörténet, a logika, a pszichológia és szociológia szabályszerű találkozását, sőt hivatását éppen akkor teljesíti, ha ezeknek mentől harmónikusabb jelentkezését lehetővé teszi. Az egyénnek és a bírónak függetlenséget, az igazságnak érvényesülési lehetőséget csak a joganyag egységes felfogása adhat. Nem szabaddá kell tenni a bírót a jogtól, de képessé kell tenni arra, hogy a jogot constituáló eszme útján

⁴¹ V. ö. Jogi oktatásunk reformja. Jogállam. 1915. 615. old.

a védelemre szorult értéket felismerni, s a jogban objektivált közakaratra megfelelő védelmet megadni képes legyen. A jog az alkalmazásnál sem jelent kötöttséget, hanem az eszme alapján való értékelismerési kötelességet.

A polgári peres eljárás magas abstractiókon épül föl, tiszta jogászai gondolkozást igényel, mert, lényegében meghatározott formális szerkezetben mozgó bizonyítási eljárás lévén, alkalmazott logikának tekintendő. De amint azt Magyary Géza különösen is hangsúlyozza: ez a jogászai gondolkozás nem eshet az igazság rovására.⁴² Azaz nem nyomhat el az abszolút értékek rendszerébe beilleszthető egyetlen értéket sem. Ehhez azonban tisztánlátás és nemesen érző szív kell; vagy amint Magyary Géza mondja: a jogász legnemesebb ékességeivel megáldott ember kell. Mert mindezek alapján érhetőleg a perben nem az nehéz, mi a hatáskör, illetékesség, perképesség, mik a bizonyító eszközök, hányféle ítélet van, milyen perorvoslatokat ismerünk, hanem a bizonyítás fogalmának az eszme constituáló ereje alatt való megélése.

A mi perjogi kódexünk ennek a lélektani funkciónak az elvégzésére egy határnapon, tehát a legrövidebb időn belül való megélésére is módot ad, sőt kötelezi a bírót arra, mikor azt mondja, hogy: »az elnök gondoskodni köteles arról, hogy az ügy kimerítő tárgyalásban részesüljön. És megszakítás nélkül lehetőleg ugyanabban az ülésben befejeztessék«. (224. §.) De ismét csak azt mondhatjuk, hogy miután láthatólag a bíró úgy elvileg, mint a Pp. értelmében a per ura, az adott jogkör betöltésére alkalmas bíró kell. Ezért foglalkozik Magyary Géza oly nagy odaadással a jogi oktatás és továbbképzés gondolatával, majd a tehermentesítés, valamint a bírósági szervezet kérdéseivel, mert meg van győződve róla, hogy a kiváló magyar bírói kar a magas abstractiókon felépült Pp. birtokában egy arányos munkamegosztás mellett minden nehézséggel megbirkózik anélkül, hogy törvénykezési eljárásunkban az elvek alapjáról le kellene térnünk.

E mellett nagy gonddal figyelte a törvénykezési eljá-

⁴² V. ö. különösen Jogtudományi Közlöny 1910. 355. és köv. 1901. 109., 1904. 56., 1918. 105. és Jogállam 1915. 613. és köv. old.

rás határkérdéseit, a peregyességet és a választott bírósági eljárást, melyekről nemcsak maga értekezett, de tanítványait azok monografikus feldolgozására készítette; mindenestre azzal a jogpolitikai elgondolással: mennyiben alkalmasak ezen intézmények törvénykezési eljárásunk sértetlensége mellett a bíróság tehermentesítéséhez hozzájárulni. A tehermentesítés gondolata kétségtelenül a legjobban izgatta, mert érezte, hogy ez nem elsősorban jogi kérdés, ami meg volna oldható, hanem minden bizonnyal elsősorban kormányzati kérdés, amely ha helyesen meg nem oldható, úgy a munkával túlterhelt bíró a fönt jelzett és föltétlenül megkívánt hivatást be nem töltheti.

Elméleti, vagy gyakorlati szempontból próbáljunk a törvénykezési élet problémáihoz nyulni, s azokban filozófiai, jogfilozófiai, vagy egészen zárt gyakorlati szempontok figyelembe vételével megoldást keresni, mindenütt ott találjuk Magyary Gézát. Szinte azt mondhatnók: egy utolérhetetlenül ideális élet volt az ő élete. Egyetlen eszmének, egyetlen gondolatnak tökéletes átadottsága: a kultúrállam abszolút értékrendszerében lévő igazság érvényesülésének keresése. Mentül magasabbra emelte őt a maga ideális eszméje, annál messzebb látott vissza a múltba, s előre a jövőbe. Ideáлизmusát nem zavarta, hogy ebből a quasi totalitásból egészen tisztán szemlélhette a mindennapi élet ellentétes fogalmainak morajló hullámozását. Tudta, hogy ez az élet: harc és küzdelem. De azt is tudta, hogy az eszme az emberrel nemcsak a magasba száll, de a küzdelem legvégső mélységeibe is elkísér, és mindenütt győzhetetlen erőt képvisel; minden mélységből sértetlenül emeli ki a szellemet a kultúrállam értékrendszerében levő igazság felismeréséhez. Olyan erő, mely a küzdelemben is csak a tisztánlátást és a szeretet melegét fokozza; mely minden körülmények között a jogért és a jogban az emberiségért, az igazságért való küzdelemre képesít; acélos karakterré emel. Magyary Géza a harcot nem kereste; de értetően állta, mert tudta, hogy a harckészség nem átok, hanem az Isten legnagyobb áldása, amellyel élnie kötelesség.

FÜGGELÉK.

Magyary Géza irodalmi munkássága.¹

1886.

1. A magán- és büntetőjogi jogsegély elvei. Pasquich-jutalommal díjazott egyetemi pályamunka, 1886.

1888.

2. A jog és cselekvési képesség a nemzetközi magánjogban. Magyar Igazságügy, 1888. évi IV. és V. füzet.

1890.

3. A rokonok törvényes öröklési rendje 1848. előtti jogunkban. Magyar Igazságügy 1890. évi II.—IV. füzet.

1892.

4. A vétségen alapuló kártérítési kötelemekekről. Magyar Igazságügy 1892. évi III.—V. füzet.

1893.

5. A kereskedelmi társaságok szervezésének irányelve. »Jog« 1893. évi 314., 331. és 339. II. és különlenyomatban is.
6. A kiadói ügylet. Különlenyomat a Jogi Szemléből, 1893. 133. l.

1894.

7. A közkereseti társaság képviselőinek hatásköre. Jogtudományi Közlöny, 1894. 6. sz.
8. A kereskedelmi társaságok reformja Franciaországban. Jogtudományi Közlöny, 1894. 13. sz.

1895.

9. A cheque. 1895. Magyar Jogászegyleti Értekezések. XI. köt., 2. füzet.

¹ Magyary Géza irodalmi munkássága évszám szerint olvasható *Fabinyi Tihamér* nagy értékű emlékbeszédének a függelékében is, melyet 1929. évi október 20-án a Jogászegylet teljes ülésén tartott. Legyen szabad felhívunk itt a figyelmét *Szladits Károly* ugyancsak nagyértékű emlékbeszédére, melyet boldogult tagtársunk felett 1930. októberben a Külügyi Társaságban tartott. Az a lényegtelen eltérés, melyet az itt közölt Függelék Fabinyi közlésével szemben tartalmaz, fölöslegessé tehetné volna ezt a Függelékét, gondolatmenetünk megértése azonban ezt a közlést szükségessé teszi.

10. A cheque gazdasági és jogi jelentősége. Jogtudományi Közlöny, 1895. 49. l., a Magyar Jogászegyletben bemutatott dolgozatából.
11. Az új behajózási törvények Németországban. Jogtudományi Közlöny, 1895. 307. l.

1896.

12. Minő törvényhozási intézkedések kívánatosak a közönség érdekeinek megvédésére a biztosítási ügynökök képviseleti minősége és jogköre tekintetében? Vélemény az 1896. évi jogászugyülésen; l. ennek irományait 32. l.
13. A cég használatának joga. Jogtudományi Közlöny, 1896. 20. l.
14. A német kereskedelmi törvény tervezete. Jogtudományi Közlöny, 1896. 281.
15. A kereskedelmi jog a jogászugyülésen. Jogtudományi Közlöny, 1896. 313.
16. Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts. Von Julius Wilhelm Planck. Jogtudományi Közlöny, 1896. 179.
17. Vorträge über die Reichszivilprozessordnung. Von dr. Adolf Wach. Jogtudományi Közlöny, 1896. 234.

1897.

18. Polgári és közigazgatási bíraskodás. Jogtudományi Közlöny, 1897. 1.
19. A magyar váltójog kézikönyve: Nagy Fereęc. Jogtudományi Közlöny, 1897. 146.
20. Jogügyletek magyarázata a felülvizsgálati eljárásban. Jogtudományi Közlöny, 1897. 409.

1898.

21. A magyar polgári peres eljárás alaptanai. 395. l. Franklin-Társulat kiadása, 1898.

1899.

22. Az új német polgári perrend. Jogtudományi Közlöny, 1899. 33.
23. A perfelvétel körüli mulasztás és következményei. Jogtudományi Közlöny, 329., 337.

1900.

24. A perbeli egyezségek. Jogtudományi Közlöny, 1900. 253, 263.

1901.

25. Felülvizsgálat a polgári perrend tervezetében. Jogtudományi Közlöny, 1900. 109.
26. Fellebbezés és felülvizsgálat a polgári perrend tervezetében. Magyar Jogászegyleti Értekezések. 1901. 21. köt., 7. füz.

27. Lévy Béla: A kereskedelmi jog elhatárolásának kérdése kereskedelmi törvényünk revíziója szempontjából. Bírálólat. 1901. 186. l.

1902.

28. A jövőre szóló elmarasztalás. Jogtudományi Közlöny, 1902. 14—23.
29. A magyar polgári perjog nemzetközi vonatkozásai. 1902. 131. l. Balogh Jenő-féle Jogi Értekezések 4. füzeté.
30. Értékpapírok a polgári törvénykönyv tervezetében. 1902. 50. l. Grill kiadása.

1903.

31. A királyi ügyész szerepe a polgári perben. Jogtudományi Közlöny, 1903. 125, 134.
32. Felülvizsgálat a polgári perrend törvényjavaslatában a képviselőház igazságügyi bizottságának módosításai szerint. Szerző jogászegyleti előadásából. Jogtudományi Közlöny, 1903. 421.

1904.

33. A főudvarnagyi bíraskodásról szóló törvényjavaslat. Jogállam, 1904. 3. évf. 342. l.
34. Nagy Ferenc: A magyar váltójog kézikönyve. Budapest, 1904. Jogtudományi Közlöny, 1904. 56.
35. Nagy Ferenc: A magyar kereskedelmi jog kézikönyve. Jogtudományi Közlöny, 1904. 333.

1906.

36. A perbeli beismerés. 1906. 255. l. Franklin Társulat kiadása.
37. Az elismerés a bírói gyakorlatban. Jogtudományi Közlöny, 1906. 10.

1907.

38. A Kir. Kúria tehermentesítése. Jogtudományi Közlöny, 1907. 77.
39. Újabb irányok a nemzetközi perjogban. 1907. Akadémiai székfoglaló. Értekezések a Társ. Tudományok Köréből. 13. köt. 8. sz.
40. Ungarisches Handelsrecht von 1903 bis Mai 1907. Zeitschrift für das gesammte Handelsrecht und Konkursrecht. 1907. 60. köt. 250. l.
41. A nemzetközi jogvédelem alapja. Jogállam, 1907. 6. évf., 150. l.

1908.

42. A magyar polgári perjog nemzetközi vonatkozásai. Jogállam, 1908. 7. évf., 603. Megjelent angol fordításban is.

1909.

43. Nagy Ferenc: A magyar kereskedelmi jog kézikönyve. VII. kiad. Jogtudományi Közlöny, 1909. 54. l.
44. A közokiratok végrehajtása tárgyában Magyarország, Ausztria és Németország között kötendő szerződés előkészítése. Magyarország Középeurópai Közgazd. Egyesületének kiadványa. 1909.
45. Die Vollstreckungsrechtshilfe zwischen Ungarn, Österreich und Deutschland. (Az előbbi németül.)
46. Az ipari bírászkodás, tekintettel az ipartörvény reformjára. A Magyar Közgazd. Társaság közgyűlésén felolvasott értekezés. Közgazdasági Szemle, 1909. 33. évf.
47. Dékányi évmegnyitóbeszéd. Különlenyomat a budapesti kir. m. tud. egyetem 1909—10. tanév irományaiból.

1910.

48. A bécsi jogsegély-konferencia eredményei. Jogtudományi Közlöny, 1910. 54.
49. Észrevételek a polgári perrend törvényjavaslatához. Jogtudományi Közlöny, 1910. 325, 353.
50. A könyvkivonati illetékesség. Budapesti Hirlap, 1910 nov. 25. sz.

1911.

51. Magyarország, Ausztria és Németország középeurópai közgazd. egyesületeinek 1911. jan. 3—4.-én Bécsben a nemzetközi jogsegély tárgyában tartott konferencián mint magyar előadónak felszólalásai. Ezen egyesületek 1911. évi kiadványaiban.
52. »Kívánatos-e, hogy a törvénytörvényekben a francia référéhez hasonló sürgősségi eljárás honosíttassék meg?« Az 1911. orsz. jogászgyűlés irományai. I. köt. 162—166. l. és II. köt. 240—245., 252. l.
53. A csődönkívüli kényszeregyezésről. Az Országos Magyar Kereskedelmi Egyesületben tartott szakértekezlet jegyzőkönyvében. 1911.
54. Die Verfolgung vermögensrechtlicher Ansprüche gegen fremde Schuldnerstaaten. Ein ständiges internat. Schiedsgericht zur Entscheidung solcher Streitigkeiten. A Német Középeurópai Közgazd. Egyesületnek 1911. okt. 14.-én Münchenben tartott gyűléséről készített jelentésében. 81. l.
55. Vélemény a jogi oktatás részleges reformja tárgyában. Előadva az e tárgyban 1911. jan. 2.-ra egybehívott értekezleten. Értekezleti Jegyzőkönyv, 1911.
56. Die neue ungarische Zivilprozessordnung. Recht- und Wirtschaft. 1911. I. évf. 230. l.
57. Die Grundsätze der Mündlichkeit und Unmittelbarkeit in der neuen ungarischen Zivilprozessordnung. Recht- und Wirtschaft. I. 1911. 403. l.

1912.

58. Külföldi ítéletek az új polgári perrendben. Jogállam, 1911. 10. évf. 24. l.
59. A szóbeliség és közvetlenség alapelvei az új polgári perrendtartásban. Jogtudományi Közlöny, 1912. 348.
60. Hellwig K.: A német polgári perjog rendszere. Jogtudományi Közlöny, 1912. 375.
61. Emmer Kornél. Jogtudományi Közlöny, 1912. 155. l.
62. A végrehajtási jogsegély Bosznia-Hercegovinával. A Magyar-Bosnyák-Hercegovinai Központ 1912. évi kiadványai közt.
63. Magyar perjogi reformmozgalmak. A Magyar Tudományos Akadémia 1911. november 12-iki osztályülésén felolvasott értekezés. Budapesti Szemle, 1912. évf. 122. sz.
64. Ungarische Handelsgesetzgebung von Mai 1907 bis 1912. Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Konkursrecht 72. k. 1912. 483. l.

1913.

65. Emmer Kornél emlékezete. Felolvasatott a Magyar Filozófiai Társulat 1913. febr. 26-án tartott ülésén. A Magyar Filoz. Társ. kiadványa. 1913.
66. Magyar polgári perjog. 1913. 996. l. A Franklin Társulat kiadása.
67. Elnöki zárszó a Magyar Jogászegylet 1913. évi ülésén. Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1913. évf. Új Folyam, VI. köt. 44. füz.
68. Az iszlám jogállásának szabályozása Magyarországon. A Magyar-Bosnyák Gazdasági Központ felterjesztése a kormányhoz. 1913.
69. Korunk igazságszolgáltatásának vezéreszméi. A Magyar Jogászegylet 1913. évi őszi működését megnyitó közgyűlésén felolvasott értekezés. Magyar Jogászegyleti Értekezések. Új folyam VII. kötet, 52. füzet. 1913. — Ugyanaz kivonatban Jogt. Közlöny, 48. évf. 46. sz.

1914.

70. A polgári perrendtartás alapelvei című műben (Értekezés-sorozat. Kiadta a Magyar Jogászegylet) I. fej. Területi, időbeli, személyi hatály és XII. fej. Személyállapotot tárgyzó perek.
71. A végrehajtási jogsegély Magyarország és Ausztria között. Kiadta Magyarország Középeurópai Közgazd. Egyesülete, 1914.
72. Die örtliche Zuständigkeite nach der neuen ungarischen Zivilprozessordnung. Gerichtshalle, 58. évf. 1914. 6—7. f.
73. A törvényes vélelmek jogi természete. Jogállam, 1914. 13. évf. 18. l.
74. A harmadik moratórium rendelet. Jogállam, 1914. 13. évf. 624. l.

1915.

75. A békemozgalmak és a világháború. 1914 dec. 11-én a budapesti tud. egyetemen tartott előadás. Megjelent a »Háborús előadások a budapesti kir. m. tud. egyetemen« 1915. c. műben, a Budapesti Szemlében (1915. évf.) s több más tudományos lapban.
76. A bizonyítás az új polgári perrendben. Jogállam perrendtartási füzeté, 1915. 14. évf. 1—2. sz.
77. Az új polgári perrend életbelépésének küszöbén. Jogtudományi Közlöny, 1915. 1. sz.
78. Jogi oktatásunk reformja. Jogállam, 1915. 14. évf. 9—10. füz.
79. A végrehajtási jogsegély Magyarország és Németország közt. Magyarország Középeurópai Közgazd. Egyesületének kiadványa, 1916. 1—49. l.

1916.

80. Der Zwangsausgleich ausserhalb des Konkurses in Ungarn. Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht LXXIX. (1916) kötetében 280—296. l.
81. A jog- és államtudományi továbbképzés fejlesztése. A Felsőoktatási Egyesület véleményes jelentése. Budapesti Szemle 1916. évi júniusi füzetében és különlenyomatban.
82. Jogi feladataink Keleten. Elnöki megnyitó a Magyar Keleti Gazdasági Központ jogi szakosztályának 1916. jan. 21-én tartott ülésén. A Központ kiadványa.
83. A választottbírói eljárás az új polgári perrendben. Jogtudományi Közlöny Emlékkönyve, 1916. 425—434. l.

1917.

84. Verwaltung und Rechtspflege in Ungarn. Az »Ungarn« című 1917-ben kiadott gyűjteményes ismertető kötet 268—308. lapjain.
85. Polgári életpályák. Tájékoztató rokkant tisztek számára. 1917. 1—17. l.
86. A nemzetközi bírászkodás a magyar jogban. Akadémiai székfoglaló. Ért. a phil. és társad. tudományok köréből. II. kötet. 2. sz.

1918.

87. A nemzetközi bírászkodás. VIII. és 231. l. Kiadta a Magyar Jogászegylet könyvkiadóvállalata. 1918.
88. Tudományos polgári perjog. Jogtudományi Közlöny, 1918. 53. évf. 14. sz.
89. A nemzetközi bírászkodás jövője. Jogállam. XVII. évf.
90. Zwangsausgleich ausserhalb des Konkurses in Kroatien und Slavonien. Zeitschrift für das gesamte Handels- und Konkursrecht. 81. k. 1—2. füz. 1918. Különlenyomatban is.

1920.

91. Magyarország és a Nemzetek Szövetsége. Jogállam, 1920. XIX. évf. 1. sz.
92. Polgári igazságszolgáltatásunk jövője. Magyar Jogi Szemle. 1. évf. 76. l.
93. Szász-Schwartz Gusztáv. U. ott. I. évf. 321. l.
94. A Nemzetek Szövetsége a mi szempontunkból. U. ott. 1. évf. 393. l.
95. A magyar békedelegáció által az antanthatalmakhoz intézett jegyzék tervezete a Nemzetek Szövetsége tárgyában. A m. kir. külügyminiszterium megbízásából. 1920.
96. Bírói határozatokhoz fűzött megbeszélések a Polgári Törvénykezési Jog Tárában. I. kötet. 11., 18., 21., 29., 40., 44., 61., 66., 69., 70., 72., 73., 130., 132., 177., 197., 224., 227. és 230. ll.

1921.

97. A nemzetközi bíraskodás a Nemzetek Szövetségében. A Magyar Jogászegylet 1921. évi őszi ülészakát megnyitó közgyűlési előadás. Magyar Jogi Szemle II. k. 273—293. l.
98. A Nemzetek Szövetségének reformja. Jogállam, 1921. decemberi száma.
99. Az állandó nemzetközi bíróság. Külügyi Szemle 1921. júl.—okt. füzet.
100. Kritikai ismertetése dr. Fabinyi Tihamér: »A választott bíraskodás« c. művének. Magyar Jogi Szemle, 1921. 2. évf. 142—144. ll.
101. Bírói határozatokhoz fűzött megbeszélések a Polgári Törvénykezési Jog Tárában II. köt. 3., 5., 8., 17., 116., 121., 124., 137., 140., 142., 152., 177., 179., 181., 184., 186., 191., 225. és 229. l.

1922.

102. A szellemi tudományok művelésének válságos helyzete hazánkban. 1922. A Felsőoktatási Egyesület közleményei. III. évf. 2. sz. Külön füzetben is.
103. La réforme de la Société des Nations. Kelet Népe, 1922. évi 3. sz. és Revue de Hongrie, 1922. 15. évf. 26. füz.
104. Az állandó nemzetközi bíróság. Akadémiai felolvasás. 1922. június 19-én.
105. A nemzetközi vegyes döntőbíraskodás jogi természete. Békejog és békegazdaság. 1922. 2. évf. 1. füz.

1923.

106. Zur Frage der Gültigkeit der Friedensverträge. Kelet Népe, 1923. 15. évf. 3—4. füz.
107. Règlement de procedure a la protection des minorités. A Népszövetségi Ligák 1923. évi bécsi közgyűlése számára. A Magyar Külügyi Társaság megbízásából.

1924.

108. Előbbinek átdolgozása a Népszövetségi Ligák 1924. évi lyoni közgyűlése számára.
109. Principes fondamentaux d'une procédure relative a la protection des minorités. Az International Law Association 1924. évi stockholmi közgyűlése számára.
110. Magyar polgári perjog. 950. l. II-ik teljesen átdolgozott kiadás. 1924. Franklin Társulat kiadása.
111. Finnország polgári perjoga. Jogállam, 1924. évi okt. füzet.
112. Les rapports internationaux du droit hongrois privé. Értekezés a Journal du droit international privé 41. évf. 1924. júniusi füzetében. 591—603. l.
113. Véleményes jelentés a magyar jogtudomány állapotáról a Commission de cooperation intellectuelle részére. Francia nyelven. Kéziratban.
114. Két véleményes jelentés a Ruffini-féle tervezet tárgyában a szellemi munka hatályosabb védelméről. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából. 1924. Kéziratban.
115. Bulletin de la jurisprudence hongroise. Megjelent a Clunet-féle Journal du droit international c. folyóiratban.

1925.

116. Projet revisé d'un réglemant relative a la protection des minorités. — A kisebbségi peres eljárás kimerítő rendszeres tervezete öt fejezetben és 39 §-ban. A Magyar Külügyi Társaság megbízásából a Ligák Uniójának 1925. évi varsói közgyűlése számára.
117. La valorisation des dettes dans le droit hongrois. Értekezés a Clunet-féle Journal du droit international LII. kötetében. 652. l.
118. Bulletin de la jurisprudence hongroise. A magyar bírói gyakorlat nemzetközi vonatkozásainak ismertetése. Clunet-féle Journal du droit international. LII. k. 802.
119. Zur Frage der internationalen obligatorischen Schiedsgerichtsbarkeit. Deutsche Juristenzeitung XXX. k. 1925. évf. augusztusi füzetében.
120. A Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Jogtudomány. Centennáris előadás, 1925. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása. Franciául is: Revue des etudes hongroises et finno-ougriennes, 1926. évi 1. füzete. 5—28. l.

1926.

121. Apponyi és az állandó nemzetközi bíróság. Apponyi Emlékkönyv, 188. l. Kiadta a Magyar Külügyi Társaság, 1926.
122. Bulletin de la jurisprudence hongroise. A magyar bírói gyakorlat nemzetközi vonatkozásainak ismertetése. Clu-

net-féle Journal du droit international 1926. évfolyamában.

123. A kisebbségi peres eljárás reformja. Előadás francia nyelven az International Law Association 1926. évi bécsi konferenciáján. Megjelent az egyesület évkönyvében.
124. Bulletin de la jurisprudence hongroise. (Újabb ismertetése a magyar bírói gyakorlat nemzetközi vonatkozásainak.) Journal du droit international, 1926. évf.
125. A szellemi munkások jogi helyzete munkaadójuk csődje esetében. Véleményes jelentés francia nyelven az Institut de cooperation intellectuelle számára. Kéziratban.

1927.

126. Gróf Klebelsberg Kunó törvényjavaslatai a tudományos kutatás és a magas műveltség intézményei tárgyában. Budapesti Szemle, 1927. febr. szám.
127. Plósz Sándor emlékezete. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása. 1927.
128. A nemzetközi bírászkodás válsága. Magyar Szemle, I. kötet, 2. sz.
129. Bulletin de la jurisprudence hongroise. Clunet-féle Journal du droit international 1927. évf.-ban.
130. Vélemény a szerzői jogi nemzetközi egyezmény reformja tárgyában. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából. Kéziratban.
131. Az olasz jogösszehasonlítás és törvényelőkészítés évkönyve. Jogállam, 1927. 27. évf. 10. füz.

1928.

132. A nemzetközi bírászkodás. Polgári jog 1928. évi 1—2. sz.
133. Kompetenzstreit in der internationalen Schiedsgerichtsbarkeit. Ein Beitrag zum ungarisch-rumänischen Agrarprozess. 1928. Deutsche Juristenzeitung 38. évf. 3. füz.
134. A kisebbségek védelme. 1928. Magyar Szemle II. köt. 1. sz.
135. Az optánsperек legújabb fejleményei. 1928. Magyar Szemle. III. köt. 1. sz.
136. Importance et caractere juridique de la Cour permanente de justice internationale. »Scientia« című milánói szaklap 1928. májusi száma. Különlenyomatban is.

Posthumus munkák.

137. Sviluppo ed aspetti caratteristici della Procedura Civile Ungherese. Különlenyomat a Diritto Comparato e Studi Legislativi évkönyvének II. és III. kötetéből. 1929.
138. La juridiction de la Cour permanente de justice internationale.

